

Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno-obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule

---

Manzin, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:737521>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno-obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule

Diplomski rad

IME I PREZIME STUDENTICE: Maja Manzin

STUDIJ: Diplomski jednopredmetni studij pedagogije

MENTORICA: doc.dr.sc. Bojana Čulum

Rijeka, rujan 2016. godine

Zahvala

Hvala Bojani na iznimnoj profesionalnosti i trudu ulozenom u zajednicko stvaranje. Hvala ti za prekooceanske poruke podrške, hvala ti za smijeh i pozitivu koji su bili prisutni u svakoj fazi ovog rada. Hvala ti jer bez tebe ne bih toliko ponosno stajala iza ovih korica.

Mojim najdražim roditeljima i bratu hvala što su me slušali i usmjerili, ali i pustili da vlastitim krilima pronadem svoj put ka sreći. Zbog vas vjerujem da je vrijedno utišati buku svijeta i slušati sebe.

Hvala svim mojim vilenjacima iz čarobne šume prijateljstva. Vaši zagrljaji, podijeljene riječi i tišine meni su melem za dušu i energija za svaki novi dan. Hvala vam što rastemo skupa i razvijamo se u svim dimenzijama. Hvala za sve odlaske i dolaske. Na peronima života vi ste moja vječna inspiracija.

Mojoj Dini hvala za bezuvjetno razumijevanje i enormnu snagu koju mi pruža. Ti si moj podsjetnik na pitanje zašto.

Hvala Matiji na ljubavi u svim našim nijansama slabosti i snage. U bonaci i u valovima...

Hvala veselim i nasmijanim sudionicima istraživanja koji su me inspirirali svojim pričama i predanim radom. Bez vas ovaj rad ne bi bio ostvaren. Hvala vam na motivaciji za daljna istraživanja i projekte.

Hvala moru. Hvala moru jer ne pita. Jer život kradе, a more vrati.

I na kraju,

baka i deda, ovo je za vas i za čašu vina koju ste mi obećali popiti kada se vratim s diplomom.

S ljubavlju,

M.

SADRŽAJ

Sažetak.....	5
Summary.....	7
1 Uvod.....	9
2 Teorijski prikaz	
2.1. Koncept građanstva.....	11
2.2. Što je građanski odgoj i obrazovanje.....	14
2.3. Građanski odgoj i obrazovanje kao izazovan predmet istraživanja.....	17
2.4. Građanski odgoj i obrazovanje	
2.4.1. Razvoj građanskog odgoja i obrazovanja u Europi - pregled javnih politika.....	19
2.4.2. Građanski odgoj i obrazovanje u Europi - pregled prakse.....	23
2.4.3. Razvoj građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj - pregled javnih politika.....	27
2.4.4. Građanski odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj - pregled prakse.....	30
3 Istraživanje	
3.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja.....	37
3.2. Metodologija istraživanja.....	38
3.2.1. Metoda istraživanja i analize podataka.....	38
3.2.2. Sudionici istraživanja i postupak prikupljanja podataka.....	42
3.2.3. Analiza podataka.....	43
3.3. Rezultati istraživanja i rasprava.....	43

4 Zaključna razmatranja.....	61
5 Popis literature.....	64
6 Prilozi.....	68
6.1. Prilog 1. Poziv za sudjelovanjem u istraživanju.....	68
6.2. Prilog 2. Informirani pristanak za sudionike istraživanja.....	69
6.3. Prilog 3. Protokol istraživanja.....	71

Sažetak

Diplomski rad pod nazivom "Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno-obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule" sastoji se od teorijskog i empirijskog dijela. U teorijskom dijelu prikazuju se normativni i strategijsko – razvojni dokumenti značajni za građanski odgoj i obrazovanje na području Europe i Republike Hrvatske. Također, u teorijskom dijelu rada su prezentirani formalni, neformalni i informalni oblici edukacije na području Republike Hrvatske i unutar zemalja članica Europske unije koji doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Cilj ovog istraživanja je analizirati pristupe planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule, a doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Uz taj glavni cilj, željelo se dobiti uvid u cjelokupan proces stvaranja odgojno - obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja te istražiti (ne)uključenost pedagoške struke u isti. U empirijskom dijelu rada, metodom studije slučaja prikazane su organizacije civilnog društva s područja grada Pule te programi, projekti i aktivnosti koje te organizacije provode, a odgovaraju dimenzijama građanskog odgoja i obrazovanja. Za potrebe istraživanja korišten je kvalitativni pristup prikupljanja i analize podataka. Metodom polustrukturiranog intervjua prikupljeni su podaci na uzorku od sedam sudionika istraživanja. Sudionici istraživanja su zaposlenici organizacija civilnog društva s područja grada Pule. Odabir sudionika uključenih u istraživanje vršen je prema kriteriju dostupnosti, uključenosti u aktivnost/projekt/program koji odgovara potrebama istraživanja te prema kriteriju pristanka na sudjelovanje u intervjuu.

Rezultati istraživanja strukturirani su i prikazani prema temeljnim istraživačkim pitanjima te daju uvid u pripremu, provedbu i vrednovanje odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, a koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule. Istraživanje je pokazalo da se u pripremi odgojno – obrazovnih aktivnosti timski istražuju aktualne potrebe u zajednici te se na temelju njih i aktualnih natječaja na lokalnoj i nacionalnoj razini kreiraju adekvatni program/projekti/aktivnosti. U procese pripreme i provedbe navedenih aktivnosti uključena je pedagoška struka te svojom aktivnošću doprinosi građanskom odgoju i obrazovanju. Unutar organizacija ne postoji jedinstveni kurikulum odgojno – obrazovnih aktivnosti već se on izrađuje s obzirom na potrebe aktivnosti koje će se odvijati. Teme građanskog odgoja i obrazovanja prikazuju se kroz interaktivne radionice,

predavanja, grupni, individualni te praktičan rad. Po završetku odgojno – obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja vrši se evaluacija. Evaluacijom se procjenjuje korisnost pružene usluge, zadovoljstvo korisnika pruženom uslugom i pružateljima usluga te očekivanja i potrebe korisnika za buduće aktivnosti. Rezultati evaluacije se obrađuju većinom statistički te služe kao polazna točka za buduće projekte/programe/aktivnosti. Sudionici istraživanja iskazuju veliko zadovoljstvo pri samoprocjeni provedenih odgojno – obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: aktivizam; građanstvo; građanski odgoj i obrazovanje; organizacije civilnog društva; neformalno obrazovanje; formalno obrazovanje.

Summary

Thesis under the title “Approaches to planning, implementation and evaluation of educational activities which contribute to the civil education: examples of Pula city civil society organizations” consists of the theoretical and empirical part. In the theoretical part, normative and strategy-development documents which are significant for the civil education in Europe and the Republic of Croatia are presented. Moreover, formal, informal and incidental forms of education in the Republic of Croatia and within countries of the European Union, which contribute to the civil education are presented in the theoretical part as well. The aim of this research is to analyse and evaluate approaches to planning, implementation and evaluation of educational activities which are implemented by Pula city civic society organizations and which contribute to the civil education. In addition to the main goal, there was an intention to get an insight into the overall process of creating educational activities for civil education and to research the (non) involvement of the pedagogical profession in those processes. In the empirical part of the thesis, using the case study method, Pula city civil society organizations, programs, projects and activities those organizations implement and which conform with the dimensions of the civil education are presented. For the needs of this research, qualitative approach for gathering and analysing data was used. The data on the sample of seven participants was gathered with the help of a semi-structured interview. The participants of the research are employees of the Pula city civil society organizations. The selection of the participants involved in the research was performed based on the criteria of availability, involvement in the activity/project/program that suits the needs of the research, and on the criteria of consent to participate in the interview.

Results of the research are structured and presented according to the fundamental research questions and they give insight into the preparation, implementation and evaluation of educational activities which contribute to the civil education and which are implemented by Pula city civil society organizations. The research has shown that, in the preparation of educational activities, current needs in the community are researched with a team approach. Based on those needs and current tenders on the local and national levels adequate programs/projects/activities are created. Pedagogical profession is involved in the processes of preparation and implementation of the mentioned activities and contribute to the civil education with their activity. Within the organizations there is no unifying curriculum for the

educational activities. The curriculum is established based on the needs of the activities that will be carried out. Topics of the civil education are presented through interactive workshops, lectures, group, individual and practical work. The evaluation of the civil educational activities is conducted after the completion of those activities. With this process the usefulness of the offered service, satisfaction of the users with the offered service and expectations and needs of the users for future activities are evaluated. The results of the evaluation are processed in most part statistically and are used as a starting point for future projects/programs/activities. The participants of the research show high levels of satisfaction during the self-evaluation of the conducted educational activities of the civil education.

Key words: activism, citizenship, civil education, civil society organizations, informal education, formal education.

1 Uvod

Aktivni se građani ne rađaju i ne nasljeđuju, do njih se ne dolazi silom ni uvjeravanjem nego samo i isključivo stjecanjem potrebnih znanja i vještina te njihovom primjenom u svakodnevnom životu (Spajić-Vrkaš, 2014). Građanski odgoj i obrazovanje oduvijek se smatrao procesom učenja koji traje cijeli život i odvija se u svim područjima života. To se ne uči samo u školi nego i u obitelji, okolini i preko medija. Svrha poučavanja je pripremiti osobu za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Istaknuti elementi građanskog odgoja i obrazovanja su znanja, vještine, sposobnosti i stavovi koji razvijaju demokratsku svijest mladih i potiču ih na aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu, pridonose razvoju vlastitoga identiteta, boljemu upoznavanju i poštovanju drugih te senzibiliziraju i osvješćuju mlade za rješavanje globalnih problema na načelima demokracije te posebice pravednosti i mirotvorstva (Sablić, 2014).

Poticanje razvoja aktivnih i odgovornih građana jedno je od središnjih pitanja politika odgoja i obrazovanja europskih zemalja, kao i zajedničke europske politike odgoja i obrazovanja, koja obvezuje Hrvatsku kao članicu Vijeća Europe i Europske unije da takve mjere provodi (Spajić-Vrkaš, 2014). Imajući u vidu kako uspješnost stabilnog i održivog demokratskog društva ovisi o tome koliko je građana spremno (ozbiljno) prihvatiti ulogu aktivnog građanina u svojoj zajednici, mnogi se autori slažu kako je upravo aktivno građanstvo obrazovni ideal kojem suvremena društva trebaju težiti (Ahier, Beck i Moore 2003, prema Baketa i Čulum, 2015). Obrazovanje za demokratsko građanstvo i slični programi počinju se u Hrvatskoj javljati početkom 1990-ih godina. Nosioци tih programa uglavnom su bile organizacije civilnog društva te pojedine institucije visokoškolskog obrazovanja i angažirani pojedinci (Baketa i Čulum, 2015). 2010.godine stvorene su formalne pretpostavke za izradu prvog nacionalnog kurikulumu za građanski odgoj i obrazovanje, a 2012. donesena je odluka o eksperimentalnoj provedbi kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoj u trajanju od dvije godine. Nakon eksperimentalne provedbe utvrđena je neophodnost uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole kako bi se mladi što učinkovitije pripremili za ulogu aktivnih građana i stekli potrebne kompetencije za građansko djelovanje (Spajić-Vrkaš, 2014). Unatoč donesenim zaključcima, građanski se odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj i dalje dominantno provodi kroz različite edukacijske aktivnosti organizacija civilnog društva, za razliku od drugih europskih zemalja.

Podatak da u Hrvatskoj nikada nije napravljena sustavna analiza i ocjena odgojno-obrazovnih programa nevladinih organizacija (Spajić–Vrkaš, 2002) uskraćuje nas znanja o tome koliko su zaista organizacije civilnog društva u tom području učinile. Nadalje, postavlja se pitanje postoje li kurikulumi odgojno – obrazovnih aktivnosti koji se u organizacijama provode. Poseban interes stavlja se na pedagošku struku pri kreiranju odgojno - obrazovnih aktivnosti. Potrebno je istražiti jesu li i na koji način angažirane i konzultirane stručne osobe pri donošenju, provođenju i vrednovanju spomenutih odgojno – obrazovnih aktivnosti. S obzirom na manjak informacija o odgojno - obrazovnim programima organizacija civilnog društva te (ne)uključenosti pedagoške struke u iste, uvidjela sam potrebu za izradom diplomskog rada na upravo tu temu te pronašla motivaciju za provedbu istraživanja.

2 Teorijski prikaz

2.1. Koncept građanstva

Pojmovi “građanina” i “građanstva” zauzimaju središnje mjesto u demokraciji. Demokracija kao vladavina naroda nemoguća je bez građanina. Građanin, međutim, nije samo pojedinac s osobnim interesima i potrebama, nego je to pojedinac koji skrbi o javnom životu, političkoj zajednici, zajedničkom interesu, organizaciji društva i oblika vlasti, i slično. Pojmom građanina pokušava se odrediti status i uloga pojedinca u društvu, pojedinca kao subjekata, a ne samo objekata politike i vlasti (Vujčić, 2003: 4).

Važnost građanske kompetencije za upravljanje pojedinom društvenom i političkom zajednicom jedna je od glavnih tema političke filozofije još od Platona. Mnogi su klasici političke teorije, poput Aristotela, Machiavellija, Rousseaua, Hamiltona i Jacksona, Milla, Rawlsa, Gutmann te mnogih drugih, raspravljali o vrlinama potrebnima za djelotvorno i učinkovito upravljanje zajednicom (Kovačić i Vrbat, 2014). Konkretno građanske kompetencije su dakako varirale ovisno o društveno - političkim prilikama, no konsenzus je da one trebaju biti prisutne kod ljudi koji čine neku zajednicu. Bez poznavanja pravila igre pojedinog društveno - političkog sustava, ali i odnosa između institucija i ljudskog kolektiva, nemoguće je kvalitetno donositi odluke koje bi društveno - političku zajednicu usmjerile prema progresu (Kovačić i Vrbat, 2014). “Demokracija nameće veću odgovornost običnim ljudima nego autoritarni poretki.” Dahlova izjava iz 1998. daje uvid u koncept političke kompetencije. Sintagma politička kompetencija sastoji se od prvog dijela koji u sebi podrazumijeva umijeće i način vladanja, tj. organiziranja zajednice (“politička”) i konglomerata znanja, vještina i stavova, tj. višedimenzionalne kvalitete djelovanja (“kompetencija”) (Kovačić i Vrbat, 2014). Koncept političke kompetencije podrazumijeva odgovornost onih koji upravljaju te građana koji biraju da legitimno izabrani predstavnici posjeduju određene vrline koje su potrebne za kvalitetno upravljanje državom, gradom ili nekim drugim oblikom demokratske institucije. Predstavnici volje građana u demokraciji bi trebali biti educirani, odnosno posjedovati znanja, vještine i stavove potrebne za upravljanje, a građani su ti koji bi trebali imati kompetencije odabrati najbolju opciju koja bi jamčila progres njihove zajednice, no i razumijeti demokratske mehanizme sudjelovanja u upravljanju zajednicom (što nadilaze puko glasovanje na izborima) (Kovačić i Vrbat, 2014).

Iskustvo razvijenih demokracija pokazuje kako je aktivno sudjelovanje građana u javnom životu zajednica u kojima žive i djeluju jedno od temeljnih načela demokratsko uređenih (političkih) zajednica i uvjeta ozbiljenja demokratske prakse (Ćulum i Ledić, 2009., prema Šalaj, 2002). Građani su ti koji bi trebali nastaviti kreirati, propitkivati i mijenjati demokratske institucije koje potencijalno ne funkcioniraju na način na koji to društvo od njih očekuje. Bit demokracije je prema nekim autorima (Sartori, 1987., prema Kovačić i Vrbat, 2014) ne nužno vladavina naroda, već odabir naroda onih koji će vladati. Da bi to bilo moguće, potrebno je da su građani kapacitirani znanjima i vještinama te da imaju definirane stavove o demokraciji kao političkom poretku. Znanja, vještine i stavovi, kao tri funkcionalne dimenzije političke pismenosti, smatraju se temeljnim stupovima političkog obrazovanja na kojima bi trebao počivati obuhvatan i responzivan program obrazovanja građanstva za aktivno sudjelovanje istoga u društvu i politici (Kovačić i Vrbat, 2014: 58). Informiraniji pojedinci bolje izvršavaju svoje građanske dužnosti i ostvaruju svoja prava (Delli Carpini i Keeter, 1996: 219, prema Kovačić i Vrbat, 2014). Posjedovanje političkog znanja pomaže pojedincima da bolje razumiju svoje interese i kao pojedinci i kao članovi grupe te im omogućuje bolje shvaćanje utjecaja različitih javnih politika na njihove interese. Upravo na temelju tih uvida lakše se razvijaju stavovi i stječu vještine argumentiranja svojih odabira. Bez političkog znanja pojedincima je teško staviti pojedine odluke u kontekst stvaranja politika (Galston, 2001. prema Kovačić i Vrbat, 2014.) čime se otežava sudjelovanje u deliberativnim procesima. Politička kompetencija građana smanjuje strah i povećava povjerenje u demokratske političke institucije jer razumiju svoju ulogu u procesu kreiranja tih odluka (Kovačić i Vrbat, 2014: 62).

Paralelno s razvojem demokracije razvija se edukacija za demokraciju (njezine koncepcije, sadržaj, opći i specifični ciljevi, funkcije, didaktika, itd.), te je stoga, kada govorimo o edukaciji za demokraciju, nužno specificirati i njezin širi, lokalni (nacionalni) i vremenski (ponekad povijesni) aspekt, koji je i kulturno determiniran (Klemenčić, 2007). Mnogi se autori slažu kako je aktivno građanstvo ključno u održavanju zdrave demokracije i (obrazovni) ideal kojem treba težiti u suvremenom društvu (Ćulum i Ledić, 2009. prema Ahier, Beck i More, 2003). Uspješnost stabilnog i održivog demokratskog društva ovisi o tome koliko je građana spremno prihvatiti ulogu aktivnog građanina u svojoj zajednici (Ćulum i Ledić, 2009. prema Koopmann, 2003). Civilno zalaganje građana odnosi se na njihovo aktivno sudjelovanje u životu zajednice sa svrhom poboljšanja uvjeta života (Ćulum i Ledić, 2009. prema Adler i Goggin, 2005). Pod civilnim zalaganjem Ehrlich et. al (2005.) smatraju rad s ciljem poboljšanja civilnog života zajednica te razvoj znanja, vještina,

vrijednosti i motivacije za činiti dobro kroz političke i nepolitičke procese. Koalicija za civilno zalaganje i vodstvo (Coalition for Civic Engagement and Leadership, 2005.) navodi da je civilno zalaganje “djelovanje temeljeno na osjećaju odgovornosti prema zajednici; uključuje široki raspon aktivnosti, od razvijanja osjećaja društvene odgovornosti do aktivnog doprinosa razvoju civilnog društva i unapređenju javnog dobra. Putem civilnog zalaganja se pojedinci - kao građani svojih zajednica, države i svijeta - osnažuju kao nositelji pozitivne društvene promjene za bolju demokraciju”. Koalicija navodi slijedeće aktivnosti i/ili karakteristike koje čine civilno zalaganje: samoučenje i učenje od drugih u okruženju kako bi se razvila informirana perspektiva i stav o određenim društvenim pitanjima, poštivanje različitosti i toleranciju, obazrivo ponašanje, osobito u situacijama sukoba, preuzimanje aktivne uloge u političkim procesima, aktivno sudjelovanje u javnom životu i doprinos rješavanju problema u zajednici, članstvo u organizacijama civilnoga društva, preuzimanje vodećih uloga u organizacijama civilnoga društva, razvijanje empatije, etičnosti, vrijednosti i osjećaja društvene odgovornosti i promoviranje društvene jednakosti na lokalnoj i globalnoj razini (Coalition for Civic Engagement and Leadership, 2005.).

Pretpostavku aktivnog sudjelovanja građana čine posebna znanja, vještine i vrijednosti koje treba usvajati i vježbati, kroz obrazovni proces te u zajednici (Ćulum i Ledić, 2009). Brojni autori ističu kako je put do razvoja civilnoga društva oduvijek vodio preko obrazovanja i poticanja civilnog zalaganja u odgojno-obrazovnim ustanovama od kojih se očekuje da budu modeli civilnog života i demokracije u zajednicama (Ćulum i Ledić, 2009: 3). Razvoj aktivnih građana u tom bi se kontekstu trebao poticati i ostvarivati kroz različite oblike formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja.¹ Stavljanje ljudskih prava i aktivnog sudjelovanja građana u okvire obrazovnog sustava čini društvo pluralističkim, aktivnim, inkluzivnih i otvorenim, a njegove građane i građanke odgovornim i punopravnim članovima zajednice, sposobnim donositi informirane i promišljene odluke o pitanjima od važnosti za društvo u

---

¹ Formalno obrazovanje je institucionaliziran sustav koji obuhvaća osnovnoškolsko, srednjoškolsko, visokoškolsko (akademsko) i znanstveno obrazovanje koje se obavlja na temelju ovlaštenja i verifikacije nadležnoga državnog tijela (Claude, 2000: 4). Neformalno obrazovanje je organizirana i sustavna aktivnost učenja koja se događa izvan sustava formalnog obrazovanja gdje omogućuje posebne tipove učenja za posebne ciljane skupine djece i odraslih (Claude, 2000: 5). Informalno obrazovanje može i ne mora biti organizirano, i najčešće je nesustavno obrazovanje koje ima utjecaja na cjeloživotni proces u kojem svaka osoba prima i akumulira znanja, vještine, vrijednosti, stavove. Ono se najčešće ostvaruje u društvenim institucijama, kao što su obitelj, brak, skupina vršnjaka, radne skupine, sredstva javnog priopćivanja, institucije kulture i sl. (Claude, 2000: 5).

kojem žive i djeluju. Uključivanje građanskog odgoja i obrazovanja u sve razine obrazovnog sustava izravno utječe i na razinu sudjelovanja mladih u društvu te na njihovu participaciju u procesima donošenja odluka, predstavljajući tako jedan od važnijih preduvjeta za razvoj sektora mladih, a osobito njihova društvenog angažmana (MMH, 2013: 1)

2.2. Što je građanski odgoj i obrazovanje

Analiza bujajuće literature (znanstvenih radova, izvještaja, policy dokumenata, strategija, deklaracija i dr.) koja se bavi građanskim odgojem i obrazovanjem, ukazuje na konceptualno, terminološko, sadržajno i pojmovno nesuglasje, što svakako predstavlja izazov u prikazu aktualnog stanja i dosega obrazovnih programa u ovom području (Baketa i Čulum, 2015). Uvidom u (međunarodnu i domaću) literaturu tako se primjerice susrećemo s konceptima/pojmovima kao što su obrazovanje za demokratsko građanstvo, građanski odgoj, političko obrazovanje, građansko obrazovanje, odgoj za demokraciju, odgoj i obrazovanje za ljudska prava (u engleskom govornom području najučestaliji koncepti/pojmovi su political education, active citizenship education, civic education, civics, citizenship and human rights education, active citizenship education, education for democratic citizenship, common good civics i dr.) (Baketa i Čulum, 2015).

Kako se kao autorica ovog rada neću se baviti konceptualnim i terminološkim razlikama, smatram važnim istaknuti kako će se u ovom radu koristiti termin *građanski odgoj i obrazovanje* (u daljnjem tekstu GOO) kojim se opisuje koncept koji (mladima) omogućuje odgoj i obrazovanje za odgovorne i aktivne članove društva koji će biti sposobni djelovati za opće dobro te donositi informirane i promišljene odluke. Pojedini domaći autori koji se bave ovim područjem ističu da je građansko obrazovanje “priprema ljudi za aktivno uključivanje u pitanja i probleme političke zajednice, odnosno za ostvarivanje uloge građanina/ke, a podrazumijeva njegovanje stavova, znanja i vještina nužnih za političku participaciju” (Batarelo i sur. 2010: 15 prema Bakete i Čulum, 2015). *Građanski odgoj i obrazovanje* podrazumijeva usvajanje vrijednosti, stavova i znanja, ali i vještina i sposobnosti kako ta znanja iskoristiti u svakodnevnim situacijama. U svom sveobuhvatnom shvaćanju, *građanski odgoj i obrazovanje* obuhvaća šest dimenzija: (I) *društvenu*, kroz koju se razvijaju socijalne i komunikacijske vještine važne za ophođenje s drugim ljudima te vještine nenasilnog rješavanja sukoba; (II) *ljudsko - pravnu*, kroz koju se uči o pravima i odgovornostima te kako zaštititi svoja i tuđa prava; (III) *političku*, kroz koju se uči o tome kako se u društvu donose odluke, zakoni i drugi propisi; (IV) *kulturalnu*, kroz koju se upoznaje vlastita kultura,

prepoznaju doprinosi različitih kulturnih utjecaja na zajednicu te upoznaju druge kulture i razvija međusobno poštovanje; (V) *gospodarsku* ili *ekonomsku*, koja potiče na promišljanje o radu, upravljanju i financijama i svemu onom vezanom uz ekonomiju i novac te (VI) *ekološku*, koja usmjerava na važnost održivog razvoja i čuvanje prirodnih bogatstava.²

Na europskoj razini i razini Europske unije postoje sljedeća tri modela integracije građanskog odgoja i obrazovanja koji se u praksi mogu naći u različitim kombinacijama (Šalaj, 2002.; Vujčić, 2005).

- poseban predmet, koji može biti obvezni ili izborni
- uključivanje odgovarajućih sadržaja u postojeće predmete
- međupredmetna tema.

Osim spomenutih modela, učenici se pripremaju za građanstvo u sklopu izvannastavnih aktivnosti (istraživački projekti), rada učeničkih vijeća, organizacije i sudjelovanja u obilježavanju posebnih dana te kao integralni dio kulture i ozračja u školi. U nižim razredima osnovne škole dominira međupredmetni pristup, a u višima se najčešće provodi međupredmetno ili integrirano u postojeće predmete, kao što su društvo, povijest i zemljopis. U odnosu na srednju školu, povećava se udio zemalja u kojima se građanski odgoj i obrazovanje provodi kao poseban predmet, ali i kao dio školskog kurikuluma, što uključuje volonterski i društveno koristan rad u lokalnoj zajednici (Spajić-Vrkaš, 2014).

Trend proširivanja ciljeva građanskog odgoja i obrazovanja podrazumijeva, osim znanja i razumijevanja, promicanje građanskih vrijednosti i stavova te otvaranje mogućnosti participacije učenika u građanskim aktivnostima izvan škole. Takvi se programi u nekim zemljama svrstavaju u područje iskustvenog učenja ili učenja kroz participaciju u odlučivanju u školi i lokalnoj zajednici, no mogućnosti za participaciju su još ograničene (Spajić-Vrkaš, 2014). Europa stavlja naglasak na učenje sljedećih područja (Eurydice, 2005: 10):

- politička pismenost (uključuje učenje o društvenim, političkim i građanskim institucijama i organizacijama te o ljudskim pravima, interkulturno učenje i učenje o ustavu i zakonima).

---

² Preuzeto iz kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja (MZOS i AZOO, 2012) s internet stranice GOOD inicijative (<http://goo.hr/graficki-prikaz-kurikuluma/>). Posijećeno 1. lipnja 2016.

- razvoj kritičkog mišljenja, zajedno s odabranim vrijednostima i stavovima (primjerice aktivna participacija, poštivanje dostojanstva osobe, nenasilno rješavanje sukoba, antirasističke strategije, društvena i moralna odgovornost),
- aktivna participacija (poput uključivanja u lokalnu zajednicu, vježbanja demokracije u školi, rad s drugima, provođenje i uključivanje u projekte na različitim razinama).

Niemi i Finkel (2007.) navode da su istraživanja potvrdila kako građanski odgoj i obrazovanje unapređuje znanje učenika o političkim i društvenim temama, potiče ih na participaciju i jača njihov osjećaj građanske moći. Učenici koji su uključeni u odgovarajuće aktivnosti u školi bolje razumiju političke i društvene teme i motiviraniji su za sudjelovanje u njihovu rješavanju. Međutim, svaki takav program nema iste učinke (Gutmann 1987., prema Spajić-Vrkaš, 2014). Da bi formalno učenje i poučavanje pridonijelo razvoju građanske kompetencije učenika, bitno je primijeniti one modele građanskog odgoja i obrazovanja koji istovremeno pridonose razvoju učenika kao osobe i kao aktivnog pripadnika društvene i političke zajednice. Ostvarenje tih ciljeva znači uvođenje sadržaja koji građanstvo povezuju s ljudskim pravima i slobodama, pravnom pismenošću, interkulturalnom otvorenošću, nenasiljem i globalnom međuovisnošću (Sinclair 2004., prema Spajić-Vrkaš, 2014). Riječ je o novim sadržajima koji traže i uvođenje nekonvencionalnih nastavnih metoda više okrenutih poticanju razvoja učenika kao kritičkog promatrača, istraživača, sudionika rada u timu, donositelja odluka, procjenjivača učinka. Također, podrazumijeva nove obrasce vođenja i upravljanja razredom i školom. Razvijena demokratska kultura razreda i škole istovremeno čini odraz razvijenosti demokratske kulture učenika (Spajić-Vrkaš, 2014). Potaknuti time, Niemi i Junn (1998.) su analizirali podatke američkog National Assessment of Educational Progressa (NAEP) i utvrdili da igranje uloga u fiktivnim izborima i simulacije suđenja rezultiraju pozitivnim učinkom na učeničko razumijevanje građanstva. Maiello i suradnici (2003.) potvrđuju da je građanski odgoj i obrazovanje bitan čimbenik razvoja interesa za izlaženje na izbore. Najefikasniji prediktor tog interesa predstavlja učenje o izborima koje se odvija u razrednoj atmosferi otvorenoj za diskusiju. Temeljem toga zaključuju da otvorenost za diskusiju u razredu utječe na građansku angažiranost više od građanskog znanja te da u programe građanskog odgoja i obrazovanja treba uključivati više grupnog rada i otvorene diskusije s ciljem razvoja emancipiranog i angažiranog građanstva. Istraživanja IEA-e potvrđuju da osim otvorenog razrednog ozračja, demokratski stil vođenja škole utječe na unaprijeđivanje znanja, staviva i participaciju učenika, pripremajući ih za aktivno i odgovorno preuzimanje njihove građanske uloge.

Naposlijetku, Galston (2001.) važnost usvajanja znanja o političkim institucijama, akterima i procesima za građane obrazlaže na sljedeći način:

- omogućava građanima razumijevanje svojih interesa iz pozicije pojedinaca te pozicije pripadnika društvenih grupa,
- utječe na stabilnost političkih stavova te stupanj slaganja građana o važnim društvenim temama, pitanjima i problemima,
- osigurava razumijevanje političkih događaja, istovremeno olakšavajući integraciju novih sadržaja u sustav već postojećeg znanja koje posjeduje pojedinac,
- utječe na suzbijanje stereotipa i predrasuda čineći nas otvorenijima prema kulturnim razlikama i strancima u našoj zajednici,
- pozitivno utječe na generalizirano povjerenje,
- pruža jaču podršku demokratskim vrijednostima,
- pozitivno utječe na političku participaciju građana.

2.3. Građanski odgoj i obrazovanje kao izazovan predmet istraživanja

Kao posljedica dugogodišnje dominacije institucionalno - normativnog pristupa demokraciji, koji naglašava presudnu ulogu političkih institucija, a ulogu građana svodi na dužnosti periodičkog glasovanja, plaćanja poreza i slično, interes za istraživanja u načinima i učincima pripreme djece i mladih za njihovu građansku ulogu se u društvenim znanostima pojavio relativno kasno (Spajić-Vrkaš, 2014). Dalton (2006.) navodi kako nositelji građanskog statusa shvaćenog kao dužnost, ne trebaju neka posebna znanja i vještine pri ispunjavanju svoje najvažnije građanske dužnosti - sudjelovati na izborima. Iz tog se razloga problem njihove kompetentnosti ili uopće ne spominje ili se svodi na bazične informacije o funkcioniranju vlasti i o strankama ili kandidatima koji se natječu za vlast. Radi toga je politička informiranost građana dugo bila u fokusu istraživačkog interesa, bez ozbiljnog posmatranja veze između nj i sadržaja te pristupa učenju i poučavanju u školi (Spajić-Vrkaš, 2014). Almond i Vrbe (1963.) tvrde da stabilnost i učinkovitost demokracije ponajprije ovisi o političkoj kulturi, odnosno shvaćanjima, stavovima i vjerovanjima građana u vezi s političkim sustavom, akterima vlasti i učincima njihova djelovanja, kao i o njihovu osjećaju da se njihov glas uvažava i utječe na političke odluke.

Interes za istraživanje odgojno - obrazovnih čimbenika političke kulture raste paralelno s nepovjerenjem građana u političke institucije i aktere vlasti u razvijenim demokracijama. U opsežnom istraživanju o političkom znanju koje je 1998. provela američka Nacionalna udruga državnih tajnika (National Association of Secretaries of States) na mladima između 15. i 24. godine (tzv. generacija Y), pronađeno je da oni imaju nejasnu sliku o tome što znači biti građanin u demokratskom društvu od ranije generacije mladih (tzv. generacija X). U istraživanjima Međunarodnog udruženja za vrednovanje postignuća u odgoju i obrazovanju (International Association for the Evaluation of Educational Achievement - IEA), vidljivo je da tinejdžeri u većini zemalja razumiju temeljna demokratska načela i vrijednosti, poput političkog pluralizma, podjele vlasti ili slobode govora, no njihovo je znanje često površno i ne prelazi razinu prepoznavanja pojma (Spajić-Vrkaš, 2014).

U današnje je vrijeme jasno da se građanska kompetentnost za demokraciju ne može svesti samo na informiranost, ili samo na znanje, već mora uključiti vještine, vrijednosti, stavove i obrasce ponašanja. Svejedno, najnovije istraživanje organizacije IEA (Shulz et al., 2010) upozorava da odnos među tim komponentama nije jednostavan i lako predvidljiv. Što građani znaju o demokraciji i svojoj ulozi u njezinu razvoju i kako se postavljaju prema toj ulozi, u velikoj je mjeri rezultat političke, odnosno građanske socijalizacije. U spomenutom istraživanju organizacije IEA sugerira se da obiteljski kontekst, osobito opremljenost kućne knjižnice odgovarajućim publikacijama, kao i razgovori s roditeljima o društvenim i političkim temama, unapređuje znanje i razumijevanje mladih u ovom području.

Sigurno je da obitelj i informativni mediji značajno pridonose razvoju građanske kompetencije, no te je socijalizacijske čimbenike potrebno promatrati s formalnim odgojem i obrazovanjem, osobito ako je građanski odgoj i obrazovanje njegov sastavni dio, kao što je to danas slučaj u većini demokratskih zemalja (Spajić-Vrkaš, 2014: 14). Kerr (2004.) navodi da je građanski odgoj i obrazovanje postao sastavni dio nacionalnih kurikuluma u demokratskim zemljama s ciljem učinkovitije pripreme mladih za ulogu informiranih, aktivnih i odgovornih građana. U školama se, u skladu s tim, naglasak stavlja na znanja, vještine i vrijednosti te na sudjelovanje u odlučivanju i angažiranost u zajednici. Time se učenike nastoji osnažiti za građansko djelovanje temeljeno na načelima ljudskih prava, nediskriminacije, kulturnog pluralizma i vladavine prava.

U vezi s tim, istraživači IEA-e u svom posljednjem izvještaju (Shulz et al., 2000) koriste termin *civic and citizenship education*, koji uključuje znanje i razumijevanje formalnih

institucija i procesa građanskog života (*civic education*) te znanje, razumijevanje te mogućnosti uključivanja i participacije s ciljem razvoja lokalne i školske zajednice te društva u cjelini (*citizenship education*).

2.4. Građanski odgoj i obrazovanje

2.4.1. Razvoj građanskog odgoja i obrazovanja u Europi - pregled javnih politika

Sredinom prošlog stoljeća međunarodna se zajednica, usvajajući „Opću deklaraciju o ljudskim pravima” i, naknadno, „Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima”, opredijelila za utemeljenje odgoja i obrazovanja na globalno prihvaćenim vrijednostima. U skladu s tim, ona je politički, ali i pravno, obvezala vlade zemalja-članica na mijenjanje pristupa odgoju i obrazovanju kako bi odgojno-obrazovne ustanove pridonijele poštivanju ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, učinkovitim sudjelovanju svih u demokratskim procesima i promicanju međukulturnog razumijevanja i snošljivosti (Spajić-Vrkaš, 2014: 9). Unatoč postignutom dogovoru i sve jasnijim smjernicama, otprilike pola stoljeća kasnije, na „Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima“ u Beču 1993., zaključeno je kako se međunarodni standardi ne provode zadovoljavajuće te da se u mnogim zemljama djeca i mladi i dalje zakidaju za stjecanje znanja i razvoj vještina bez kojih nisu u mogućnosti učinkovito sudjelovati u demokratskim procesima. Iz tog je razloga na Konferenciji postavljen zahtjev da se i sam odgoj i obrazovanje za ljudska prava proglasi ljudskim pravom i da se u škole uvede zajedno s učenjem za demokraciju i vladavinu prava (Spajić-Vrkaš, 2014). Dokument koji je pridonio tome jest „Preporuka br. R (85)7 o poučavanju i učenju o ljudskim pravima u školama“. On predstavlja zajednički europski okvir za promicanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava, kojim se objedinjuje ljudsko-pravna, građanska i interkulturalna dimenzija učenja. U kulturno složenim europskim državama uživanje ljudskih prava u pravilu se određuje ustavom i zakonima te se osigurava preko građanskog statusa. Promjene takvom poretku pruža usmjeravanje prema građanskom odgoju i obrazovanju kojim se istovremeno promiču ljudska prava, kulturni pluralizam i vladavina prava (Spajić-Vrkaš, 2014).

Prvi samit Vijeća Europe 1993. završava “Bečkom deklaracijom” koja kazuje kako Europa može postati “široko područje demokratske sigurnosti” jer su sve članice privržene

vrijednostima i načelima pluralističke i parlamentarne demokracije, nedjeljivosti i univerzalnosti ljudskih prava, vladavini prava i zajedničkoj kulturnoj baštini obogaćenoj različitostima”³. U tom se periodu europske razvijene demokracije suočavaju s problemom netrepeljivosti prema migrantima, a u mnogim tranzicijskim zemljama dolazi do sukoba među pripadnicima različitih etničkih ili nacionalnih skupina. Spomenuti događaji pobuđuju svijest o krhkosti demokracije te potrebi za građanima koji su više no samo aktivni glasači. Obzirom da se nacionalni sustavi odgoja i obrazovanja još ne otvaraju ni globalnim ni europskim zajedničkim vrednotama i smjernicama, Vijeće Europe donosi zajedničke akcije za suzbijanje rasizma, ksenofobije, antisemitizma i nesnošljivosti, primarno usmjerene prema mladima i njihovim organizacijama (Spajić-Vrkaš, 2014).

Na “Drugom samitu zemalja članica Vijeća Europe”, održanom četiri godine kasnije, na kojemu sudjeluju predstavnici velikog broja tranzicijskih država, uključujući Hrvatsku, govori se o promicanje demokratskoga građanstva te ono postaje jedan od četiri europska razvojno - strategijska cilja. Vijeće Europe zatim pokreće projekt “Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo”, s ciljem utvrđivanja ključnih koncepata i pristupa pripremi djece i mladih za ulogu aktivnih građana. Rezultati su projekta 2002. poslužili kao polazište Odboru ministara za donošenje “Preporuke o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo”⁴, u kojoj se vlade zemalja članica pozivaju da odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo postave kao prioritetni cilj reformi svojih odgojno - obrazovnih sustava, kurikuluma i nastavne prakse. Njime se građani europskih zemalja trebaju pripremiti za sudjelovanje u donošenju odluka na svim razinama, od lokalne i državne, do europske i međunarodne. Ostvarenje toga cilja nadilazi tradicionalne pristupe učenju i poučavanju pa je nužna suradnja škola i izvanškolskih čimbenika u učinkovitom promicanju aktivnog i odgovornog građanstva (Spajić-Vrkaš, 2014).

Godine 2010. usvojena je i “Povelja Vijeća Europe o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo te odgoju i obrazovanju za ljudska prava”⁵. Prema “Povelji”, promicanje tih

---

³ Council of Europe (1993). Vienna Declaration. Strasbourg: Council of Europe (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=621771#>).

⁴ Council of Europe (2002). Recommendation Rec (2002)12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship (Adopted by the Committee of Ministers on 16 October 2002 at the 812th meeting of the Ministers’ Deputies). Strasbourg: Council of Europe (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=313139&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>).

⁵ Council of Europe (2010). Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education: Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum. Strasbourg: Council of Europe (http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/Charter_brochure_EN.pdf).

područja ne znači “samo usvajanje znanja i stjecanje vještina učenika, nego njihovo osnaživanje kako bi bili spremni poduzimati društvene akcije s ciljem zaštite i promicanja ljudskih prava, demokracije i vladavine prava” (Spajić-Vrkaš, 2014). To je moguće postići samo cjeloživotnim učenjem, odnosno povezivanjem odgoja, obrazovanja, izobrazbe, osvještavanja, informiranja i praktičnog djelovanja. Iz tog se razloga u dokumentu određuju ključni pojmovi, pojašnjavaju ciljevi i načela provedbe, daju političke smjernice za različite razine i oblike odgoja i obrazovanja te se upućuje na važnost demokratskog upravljanja školom, izobrazbe nastavnika te praćenje, vrednovanje i istraživanje odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo (Spajić-Vrkaš, 2014).

Dugogodišnji naponi Vijeća Europe u promicanju tog područja mogu se usporediti s onima u Europskoj uniji (Naval et al., 2002, Ibanez-Martin i Jover, 2002). Suočena s potrebom pridobivanja građana zemalja članica za zajedničke političke i ekonomske ciljeve, Europska unija zagovara model participativne demokracije temeljene na načelu autonomnog, informiranog i aktivnog građanstva, a već od početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća pokreće pitanje pripreme građana za ujedinjenu Europu. U početku se to planira ostvariti preko tzv. europske dimenzije koja se trebala uvesti u sve nacionalne sustave odgoja i obrazovanja, a kroz koju bi učenici učili o povijesti europskih integracija i institucijama Europske unije te na taj način razvijali osjećaj pripadnosti Uniji (Commission on the European Communities, 1993).

Donošenjem “Lisabonske strategije”⁶ aktivno građanstvo postupno postaje jedan od važnijih ciljeva i instrumenata promjene politika odgoja i obrazovanja u Europskoj uniji. Građanski odgoj i obrazovanje uvrštava se među pokazatelje kvalitete formalnog odgoja i obrazovanja; u sustave visokog obrazovanja aktivno građanstvo donekle ulazi preko „Bolonjskog procesa”⁷ u sklopu promicanja europske dimenzije; građanska kompetencija dobiva istaknuto mjesto u razvoju europskog prostora cjeloživotnog učenja⁸, zagovara se sveobuhvatan i integriran pristup kvalitetnom cjeloživotnom učenju za aktivno građanstvo, kojim se učenici, mladi i

---

⁶Lisbon European Council 23 and 24 march 2000: Presidency conclusions (http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm).

⁷ Više na: The Bologna Process (<http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/about/>); usp. The Bologna Declaration on the European space for higher education: an explanation (<http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>).

⁸ Usp. Commission of the European Communities (2000). A Memorandum on Lifelong learning. Brussels: Commission of the European Communities, SEC(2000) 1832 (<http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>).

odrasli pripremaju i potiču na sudjelovanje u odlučivanju od lokalne do europske razine. Od učenja za aktivno građanstvo očekuje se da ojača građansku kulturu temeljenu na pravima i odgovornostima kao preduvjetu demokratskog razvoja i ekonomske stabilnosti Europe. U skladu s tim, od škola i njihovih partnera traži se učinkovito promicanje učenja za sudjelovanje u demokratskim procesima (Spajić-Vrkaš, 2014: 12).

Uviđajući da su propusti u promicanju građanskog odgoja i obrazovanja često posljedica nedostatne pripreme nastavnika, Vijeće Europe i Europska komisija posljednjih se godina ozbiljno okreću pripremi nastavnika. Vijeće Europe objavljuje seriju publikacija na tu temu, a u suradnji sa UNESCO-m izdaje priručnik o osiguranju kvalitete u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo. U „Zajedničkim europskim načelima za učiteljske, odnosno nastavničke kompetencije i kvalifikacije”, stoji da je jedna od ključnih kompetencija nastavnika „rad sa zajednicom i u zajednici”. Od učitelja i nastavnika očekuje se da pridonese pripremi učenika za osviješteno, informirano, aktivno i odgovorno europsko građanstvo (Spajić-Vrkaš, 2014: 13).

Tri su glavna zaključka ili opisa stanja stvari studije o građanskom obrazovanju u Europi (Birzea i sur., 2004: 5 prema Baketa i Ćulum, 2015: 19):

- Postoji veliki procjep između deklaracija i onoga što se događa u praksi, pri čemu se ističu dva rizika. (I) namjerno ignoriranje deklaracije i (II) neuspjeh u osiguravanju adekvatnih resursa;
- Glavni stup obrazovanja za demokratsko građanstvo trenutno je formalni kurikulum. Ovo proizlazi iz činjenice da kurikulum (različitih modaliteta) postoji u svim državama koje su bile dio studije, osigurava se okvir i mogućnost strukturiranog pristupa, posebno po pitanju transfera znanja;
- Uočavaju se naponi i pomaci ka razvoju raznovrsnijeg pristupa koji nadilazi formalni kurikulum i ukazuje na potrebu razvoja partnerstva između relevantnih dionika odgojno-obrazovnog procesa i zajednice, odnosno praktičara.

Zaključno, Birzea i sur. (2004: 25 prema Baketa i Ćulum, 2015) ističu da obrazovanje studenata (budućih nastavnika) te usavršavanje onih koji su već zaposleni u obrazovnim sistemima u Zapadnoj Europi, ne doprinosi kvalitetnoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja na razinama primarnog (osnovnoškolskog) i sekundarnog (srednjoškolskog) obrazovanja. Autori ističu da je ono sporadično, ograničeno i ne nudi dovoljne kompetencije

nastavnicima da bi mogli doprinijeti aktivnom i uključujućem obliku obrazovanja za demokratsko građanstvo, kakvo je predviđeno temeljnom idejom na razini Europske unije.

2.4.2. Građanski odgoj i obrazovanje u Europi - pregled prakse

Građanski odgoj danas postaje vrlo značajan oblik harmonizacije obrazovnog procesa, što nije karakteristično samo za države članice Europske Unije i države koje pristupaju članstvu, nego i za druge europske države. To je sve značajnije i zbog problema za koje Europa i Europska Unija kažu da mogu imati bitne konsekvence za budućnost (Klemenčić, 2009: 288). U većini je europskih država odaziv na izbore (na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini) sve slabiji, sve je manji interes za sudjelovanje u javnom i političkom životu, opada povjerenje u demokratske institucije, postoji mnoštvo različitih identifikacija i identiteta i sve se to posebno osjeća među mladima (Klemenčić, 2009).

Formalni kontekst prakse građanskog odgoja i obrazovanja u Europi

Ključni dokumenti javnih politika koji su oblikovali europsku suradnju tijekom posljednjeg desetljeća i koji će i dalje utjecati na razvoj do 2020. godine prepoznali su važnost promicanja aktivnog građanstva, i kao rezultat toga, ono je postalo jedan od glavnih ciljeva obrazovnih sustava diljem Europe (Eurydice, 2012). Mreža Eurydice provela je studiju o provođenju građanskog odgoja i obrazovanja na 31 zemlji članici te Islandu, Hrvatskoj i Turskoj. Građanski odgoj i obrazovanje dio je nacionalnog kurikuluma u većini zemalja koje su sudjelovale u studiji. Poučava se u školi kroz tri glavna pristupa: kao samostalni predmet, kao dio drugog predmeta ili obrazovnog područja, ili kao kroskurikularna dimenzija. Vrlo se često koristi kombinacija ovih pristupa. U dvadeset obrazovnih sustava, građanski odgoj i obrazovanje je obavezni zasebni predmet koji katkad počinje na primarnoj razini, ali češće na nižoj sekundarnoj i/ili višoj sekundarnoj razini. U odnosu na prethodnu studiju Eurydice-a o građanskom odgoju (2005.), tri su zemlje uvele pristup zasebnog predmeta - Španjolska, Nizozemska i Finska. Građanski odgoj i obrazovanje kao obavezni zasebni predmet na primarnoj i sekundarnoj razini postoji u Estoniji, Grčkoj, Španjolskoj, Francuskoj, Portugalu i Rumunjskoj. U Francuskoj i Portugalu građanski odgoj i obrazovanje uvodi se u najranijoj dobi (šest godina). U drugim zemljama ovaj je predmet dio obaveznog kurikuluma nižeg ili višeg sekundarnog obrazovanja, osim na Cipru, u Poljskoj, Slovačkoj, Finskoj i Engleskoj,

gdje je dio kurikuluma u nižem sekundarnom obrazovanju i najmanje jednu godinu u višem sekundarnom obrazovanju. Vrijeme poučavanja građanskog odgoja i obrazovanja značajno se razlikuje među zemljama i kreće se od 12 godina u Francuskoj do jedne godine u Bugarskoj i Turskoj (Eurydice, 2012).

Kurikulumi europskih zemalja odražavaju višedimenzionalnu prirodu građanstva. Škole imaju ciljeve koji se ne odnose samo na teoretsko znanje koje bi učenici trebali usvojiti, nego i na vještine koje treba svladati te stavove i vrijednosti koje treba razviti. Uvelike se potiče sudjelovanje učenika u aktivnostima koja se nude izvan škole. Praksa europskih zemalja otkriva tri glavna načina promicanja uključenosti mladih u aktivnosti vezane uz građanstvo izvan škole (Eurydice, 2012). Za početak, u otprilike trećini europskih zemalja službeni dokumenti, poput nacionalnih kurikuluma te drugih preporuka i propisa, potiču sudjelovanje učenika u njihovoj lokalnoj zajednici i širem društvu. Nadalje, većina europskih zemalja podržava obrazovne ustanove u pružanju mogućnosti učenicima da steknu građanske vještine izvan škole kroz niz različitih programa i projekata. Društveno koristan rad, otkrivanje i iskustvo demokratskog sudjelovanja u društvu te bavljenje tematskim pitanjima poput zaštite okoliša i međugeneracijske i međunarodne suradnje primjeri su aktivnosti koje se podupiru kroz nacionalne javno financirane programe. Također, postoje političke strukture, uglavnom na sekundarnoj razini, kojima se učenicima nastoji osigurati forum za raspravu te im omogućiti da izraze mišljenje o pitanjima koja ih se tiču. U nekim su zemljama ta pitanja strogo vezana uz školski život, dok u drugima mogu biti vezane za bilo koje pitanje koje se izravno tiče djece i mladih (Eurydice, 2012). Podaci Međunarodnog ispitivanja o građanskom odgoju i obrazovanju (ICCS) otkrivaju kako su, prema izjavama ravnatelja, učenici osmih razreda u nekim zemljama imali više prilika sudjelovati u nizu aktivnosti u zajednici vezanih uz građanski odgoj i obrazovanje, nego učenici u drugim zemljama. Ovi rezultati upućuju na potrebu za novim ulaganjima u razvoj nacionalnih programa i projekata te pružanje veće podrške lokalnim inicijativama kako bi se potaknule izvanškolske aktivnosti koje potiču građanske vještine (Eurydice, 2012: 16).

Neformalni kontekst prakse građanskog odgoja i obrazovanja u Europi

Građanski odgoj i obrazovanje središnja je tema sve većeg broja programa koje provode organizacije civilnog društva. Ti su programi izazov tradicionalnom razumijevanju građanstva i demokracije. Polaze od novog shvaćanja odnosa između pojedinca, društva, države i tržišta, na kojim temeljima nastoje osnažiti građane i pripremiti nositelje društvene

akcije za posredovanje između pojedinca i vlasti (Durr, Spajić-Vrkaš, Martins, 2002: 28). Većinu aktivnosti u tom području iniciraju i ostvaruju nevladine organizacije, lokalne udruge građana i susjeda, grupe mladih itd. Oblici učenja su različiti: od spontanih rasprava i lokalnih projekata do seminara i radionica. Inicijative kojima se promiče sudjelovanje mladih u društvu i njihova suradnja s odraslima, kao put za jačanje “žive demokracije”, kao i one kojima se mladi osnažuju za uspostavljanje partnerskih odnosa sa strukturama vlasti u procesu donošenja odluka, najbolji su primjeri učenja za demokratsko građanstvo (Durr, Spajić-Vrkaš, Martins, 2002: 28).

Europska unija zasniva se na načelima slobode, demokracije, poštivanja ljudskih prava i osobnih sloboda, te na vladavini prava. Jedna je od temeljnih sloboda i pravo građana na stvaranje udruženja koja slijede zajedničku svrhu i koja poštuju navedena načela.⁹ Građani imaju pravo na aktivno sudjelovanje u društvu te na uključivanje u političke stranke i sindikate. Organizacije civilnog društva (OCD) stoga predstavljaju značajan kanal za investicije Europske Unije.¹⁰ Organizacije civilnog društva zapadnog Balkana pristupaju europskim fondovima na tri različita načina - kroz programe prepristupnih fondova (Instrument for Pre-Accession - IPA) u nadležnosti Opće uprave Europske komisije za proširenje; preko programa zajednice u nadležnosti raznih općih uprava Europske komisije te kroz tematske programe u nadležnosti Opće uprave Europske komisije za suradnju. Nevladine organizacije i organizacije civilnog društva prijavljuju se za financiranje sredstvima EU-a na temelju područja djelovanja koja su povezana s nizom politika EU-a. Sredstva su dostupna i u okviru programa kojima upravlja Europska komisija samostalno i u okviru programa kojima Komisija upravlja zajedno s nacionalnim, regionalnim i lokalnim tijelima. Bespovratna sredstva uključuju pisani sporazum koji potpisuju obje stranke i zahtijevaju sufinanciranje od korisnika bespovratnih sredstava. S obzirom na to da takva sredstva pokrivaju širok raspon područja, posebni uvjeti koji se trebaju ispuniti mogu se razlikovati od jednog područja djelovanja do drugog. U načelu, organizacije civilnog društva mogu dobiti dvije vrste

---

⁹ Za više informacija pogledajte :

<http://programsalter.hr/publikacije/Razvoj%20i%20upravljanje%20projektima%20financiranim%20sredstvima%20Europske%20unije/PregledsredstavaEU-anamijenjenihOCD-ima.html>. Posijećeno 01.kolovoza 2016.

¹⁰ Za više informacija pogledajte :

<http://programsalter.hr/publikacije/Razvoj%20i%20upravljanje%20projektima%20financiranim%20sredstvima%20Europske%20unije/PregledsredstavaEU-anamijenjenihOCD-ima.html>. Posijećeno 01.kolovoza 2016.

financiranja: 1) bespovratna sredstva za djelovanje i 2) bespovratna sredstva za poslovanje. Bespovratnim sredstvima za djelovanje organizacijama civilnog društva se nadoknađuju troškovi koji su nastali pri obavljanju dotičnih djelatnosti.¹¹

U okviru nekih programa EU može izravno subvencionirati organizacije civilnog društva bespovratnim sredstvima za poslovanje pod uvjetom da organizacija „ima za svoj cilj opći interes Unije ili ima cilj koji čini dio politike Unije i podržava politiku Unije”. Razina potpore temelji se na analizi veličine i opsega djelatnosti organizacije, godišnjem planu rada, usklađenosti s prioritetima politike EU-a itd., a ne na pojedinačnim projektima.¹²

S oko 80 % izvora financiranja upravljaju same države članice na decentralizirani način. Ostalim programima upravljaju centralizirano službe i agencije Europske Komisije. Programi pokrivaju cijeli niz područja, uključujući kulturu i medije, građanstvo, istraživanje i inovacije, razvoj i humanitarnu pomoć, promet, energiju te informacijske i komunikacijske tehnologije. Program Europske komisije Europa za građane (EN) ima dva glavna cilja: pomoći javnosti bolje razumjeti EU, njegovu povijest i raznolikost te promicati europsko građanstvo i poboljšati uvjete za demokratsko i građansko sudjelovanje na razini EU-a. Program, kojim upravlja i EACEA, pruža bespovratna sredstva za djelovanje i bespovratna sredstva za poslovanje.¹³

Također, svaki oblik informalnog učenja putem iskustvenih “kanala” trebalo bi smatrati odgovarajućim kontekstom učenja za demokratsko građanstvo. Štoga da je cilj, lokalne udruge, nevladine organizacije, političke stranke ili klubovi, idealni su za učenje i prakticiranje ključnih vještina i kompetencija potrebnih za demokratsko građanstvo (Durr, Spajić-Vrkaš, Martins, 2000).

Sve formalne, neformalne i informalne aktivnosti u području građanskog odgoja i obrazovanja nude učenicima, mladim ljudima i odraslima široke mogućnosti učenja o tome *što* su njihova prava i odgovornosti kao građana, ali i *kako* zaštititi svoja prava i ispuniti svoje odgovornosti tijekom života. Sudjelovanjem u tim aktivnostima, pojedinac ne uči samo kako osnažiti samoga sebe nego i kako osigurati uvjete za “živu demokraciju” (Durr, Spajić-Vrkaš, Martins, 2002: 28).

---

¹¹ Za više informacija pogledajte: http://ec.europa.eu/budget/funding/ngos/main-funding-sources_hr Posijećeno 04. kolovoza 2016.

¹² Za više informacija pogledajte: http://ec.europa.eu/budget/funding/ngos/main-funding-sources_hr Posijećeno 04. kolovoza 2016.

¹³ Za više informacija pogledajte: http://ec.europa.eu/budget/funding/ngos/main-funding-sources_hr Posijećeno 04. kolovoza 2016.

2.4.3. Razvoj građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj - pregled javnih politika

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i slični programi počinju se u Hrvatskoj javljati početkom 1990-ih godina. Nosioци tih programa uglavnom su bile organizacije civilnog društva te pojedine institucije visokoškolskog obrazovanja i angažirani pojedinci (Baketa i Čulum, 2015: 7). Nakon osamostaljenja Hrvatska se obvezala na poštivanje svih relevantnih međunarodnih standarda za odgoj i obrazovanje, uključujući Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, kojim se uređuje pravo na odgoj i obrazovanje i određuje da ono mora biti raspoloživo, dostupno, prihvatljivo i prilagođeno svakom djetetu, odnosno učeniku. U okvirima demokratskog društva, čija stabilnost i razvoj bitno ovise o osnaženosti njegovih građana za participaciju, to ponajprije znači osigurati djeci i mladima takve sadržaje i metode odgoja i obrazovanja koje će im omogućiti da se razvijaju u aktivne i odgovorne demokratske građane (Spajić-Vrkaš, 2014).

U Hrvatskoj se ideja o pripremi demokratskih građana pojavljuje početkom 1990-ih, u kontekstu rata i poratne obnove. Značajan iskorak dolazi prihvaćanjem obveza iz UN-ove Rezolucije o Desetljeću odgoja i obrazovanja za ljudska prava 1995. - 2004., kada Vlada RH osniva Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje o ljudskim pravima s ciljem izrade, provedbe i evaluacije nacionalnog programa za promicanje tog područja. Godine 1999. Vlada donosi Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava te u njemu objedinjuje programe za predškolsku, osnovnoškolsku i srednjoškolsku razinu. Iste godine Ministarstvo uvrštava osnovnoškolski program odgoja i obrazovanja za ljudska prava u nastavni plan i program za osnovnu školu kao neobvezan integrativni sadržaj, koji se samoinicijativno počeo provoditi i u nekim predškolskim i srednjoškolskim ustanovama (Spajić-Vrkaš, 2014).

Istovremeno, tadašnji Zavod za unapređenje školstva počinje s izobrazbom odgajatelja, učitelja i nastavnika za provedbu Nacionalnog programa, a 2000. imenuju se viši savjetnik pri Zavodu i 21 županijski koordinator za promicanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava u osnovnim i srednjim školama. AZOO nastavlja sa seminarima za stručno usavršavanje odgajatelja, učitelja i nastavnika, kao i s godišnjim smotrama projekata iz područja Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Akademske godine 2003./2004. Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko

građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pokreće dva opsežna projekta s ciljem uvođenja odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo na sveučilište (Spajić-Vrkaš, 2014: 18).¹⁴

Od početka 2000., odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo ulazi u najvažnije razvojno - strategijske dokumente u području odgoja i obrazovanja te srodnih područja (Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.- 2010.; Strategija za izradu i razvoj nacionalnog kurikuluma, 2007.; Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006.- 2012.; Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2006.- 2011.; Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava 2008.- 2011.; Nacionalni program za mlade 2009.- 2013.).

Tako se primjerice u “Planu razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010.” (MZOŠ, 2005.) Hrvatska se navodi kao zemlja koja stremi kvalitetnijem, dostupnijem, prilagodljivijem i učinkovitijem sustavu odgoja i obrazovanja s ciljem jačanja društva znanja i demokratskih načela. Nadalje, Strategija za izradbu i razvoj nacionalnog kurikuluma ima za cilj razvoj kompetencija učenika “za aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvenom životu i preuzimanje odgovornosti za njegov demokratski razvoj”. “Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi” određuje se da škole trebaju “odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece; osposobiti ih za život u multikulturnom svijetu te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva” (Spajić-Vrkaš, 2014).

Drugi službeni dokumenti iz tog razdoblja, poput “Hrvatskog nacionalnog standarda za osnovnu školu” navodi kako je odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo sustavno uvedeno u hrvatski - odgojno obrazovni sustav 1999. odlukom Vlade RH, da je ono programski objedinjeno u razrednoj nastavi (1-4. razred), a da se u predmetnoj nastavi (5-8. razred) izvodi kroz dva posebna programa (program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i program građanskog odgoja) te da se može ostvarivati interdisciplinarno, kao izborni predmet, kao izvannastavna projektna aktivnost, kao izvanškolska aktivnost, ili sustavno, kroz cjelokupni školski plan i program (Spajić-Vrkaš, 2014).

---

¹⁴ Riječ je, s jedne strane, o znanstveno-istraživačkom projektu „Učenje za ljudska prava na sveučilištu”, koji se ostvarivao uz potporu Ministarstva znanosti i sporta, s ciljem ispitivanja znanja i stavova u području ljudskih prava, demokracije i građanstva među studentima Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Rijeci te, s druge strane, o projektu „Sveučilišni kurikulum za ljudska prava i demokratsko građanstvo” koji se provodio uz potporu Ministarstva vanjskih poslova Republike Austrije, s ciljem izrade i provedbe interdisciplinarnoga sveučilišnog kurikuluma. Kurikulum je izrađen i uspješno eksperimentalno proveden 2006. godine.

Iako je ostvaren napredak u zakonodavstvu i politici, te je djelomično implementiran i Nacionalni program odgoja i obrazovanja, pokazalo se da postoje znatni nedostaci i izazovi. Istraživanja “Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama, teorija i praksa” Centra za ljudska prava iz 2009. godine i Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca organizacije GONG i Fakulteta političkih znanosti iz 2010. godine, pokazuju da su stavovi i znanja vezani uz građansko obrazovanje iznimno niski te da ne dolazi do ostvarivanja ciljeva obrazovanja za demokratsko građanstvo (Baketa i Čulum, 2015).

Konačno, 2010. godine donosi se “Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje - NOK” po uzoru na “Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje”. Sustav odgoja i obrazovanja se prema NOK-u gradi na četiri središnje vrijednosti (znanje, solidarnost, identitet i odgovornost) i nizu relevantnih demokratskih načela (uključujući poštivanje ljudskih prava i prava djeteta, demokratsko donošenje odluka i uključivanje europske dimenzije u odgoju i obrazovanju). Strukturalno se uređuje kroz sedam odgojno - obrazovnih područja koja se organizacijski raspoređuju u četiri odgojno - obrazovna ciklusa. Građanska je kompetencija uvedena kao jedan od najvažnijih ishoda učenja i poučavanja u školi, a njezin se razvoj provlači kroz sva četiri odgojno - obrazovna ciklusa. Građanski odgoj i obrazovanje određuje se kao međupredmetna tema, odnosno kao integrativni sadržaj svih nastavnih predmeta, uz mogućnost uvođenja istoga kao posebnog predmeta. Kao takav treba pridonijeti “osposobljenosti učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge” (Spajić-Vrkaš, 2014).

NOK-om su stvorene normativne pretpostavke za izradu kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja. Nakon inicijative MZOŠ-a taj posao preuzima Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Nacrt kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole dovršen je i predstavljen članovima Nacionalnog odbora u lipnju 2011., a zatim ga je MZOŠ uputio učiteljima i nastavnicima, nadležnim predstavnicima vlasti, predstavnicima civilnog sektora i sveučilišnim nastavnicima na pregled i mišljenje. Prijedlozi i ocjene korišteni su za doradu i završavanje teksta kurikuluma. Završnu verziju kurikuluma (MZOŠ, 2012.) u kolovozu 2012. prihvatio je ministar znanosti, obrazovanja i sporta te donio odluku o eksperimentalnoj provedbi kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola. Obveza praćenja i vrednovanja procesa provedba povjerenja je Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Istraživačko

- obrazovnom centru za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Agenciji za odgoj i obrazovanje te Mreži mladih Hrvatske i njezinim partnerima, Centru za mirovne studije i GONG-u.

2.4.4. Građanski odgoj i obrazovanje u Republici Hrvatskoj - pregled prakse

Hrvatska je jedna od rijetkih europskih zemalja koja ne provodi sustavno građanski odgoj i obrazovanje te nema razvojnu viziju i jasno definiran plan kako sadržaj utemeljen na specifičnim vrijednostima demokracije i zaštite ljudskih prava i sloboda te praćen specifičnom metodikom participativnog poučavanja i iskustvenog učenja, kvalitetno integrirati u postojeći ili reformama izmjenjen obrazovni sustav.¹⁵

Jedno od prvih istraživanja provedeno na ovome području bilo je u sklopu projekta “Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole”.¹⁶ Istraživanje je pokazalo da i nastavnici i ravnatelji i roditelji imaju pozitivan stav prema uvođenju obrazovnih sadržaja u škole koji se odnose na ljudska prava, nenasilno rješavanje sukoba i zaštitu okoliša, no istovremeno je samo manje od 5% smatralo da osnovne škole trebaju kod učenika promicati političku pismenost.¹⁷ Od 2000-ih na ovamo provedena su brojna istraživanja o stavovima i znanjima učenika i mladih o ljudskim pravima i političkoj pismenosti. Istraživanje o znanjima i stavovima o ljudskim pravima, demokraciji i građanstvu iz 2005. potvrđuje da studenti, osobito učiteljskih fakulteta, nedovoljno poznaju područje ljudskih prava, europski sustav zaštite ljudskih prava i pravne norme koje određuju njihova prava i odgovornosti tijekom studija. Istraživanje “Mladi i ljudska prava u Hrvatskoj”¹⁸ objašnjava da mladi u Hrvatskoj visoko prihvaćaju ljudska prava na načelnoj razini, no u konkretnim životnim okolnostima

---

¹⁵ <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> Posijećeno 14.lipnja 2016.

¹⁶ Projekt se u Hrvatskoj provodio od 1997. do 1999. godine temeljem ugovora između UNESCOa, Vlade Kraljevine Nizozemske, Vlade Republike Hrvatske i Hrvatskog povjerenja za UNESCO. Glavni cilj projekta bio je utvrđivanje teorijskog okvira za oblikovanje programa i izrada materijala u odgoju i obrazovanju za ljudska prava za niže razrede osnovne škole, u skladu s međunarodnim demokratskim standardima i razvojnim potrebama hrvatskog društva.

¹⁷ <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> Posijećeno 14.lipnja 2016.

¹⁸ Istraživanje je proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Cilj istraživanja bio je identificirati i analizirati neke pokazatelje općeg odnosa mladih spram ljudskih prava, a ne propitati odnos mladih spram pojedinačnih ljudskih prava. Istraživanje je provedeno početkom 1999. godine na reprezentativnom uzorku mladih (1.700 ispitanika) Hrvatske u dobi od 15 do 29 godina. Uzorak je konstruiran kao dvoetafni slučajni uzorak a broj ispitanika iz svake hrvatske regije proporcionalan je veličini regije.

pokazuju znatno veće nepoznavanje zbilje i međusobno nesuglasje. Prema rezultatima istraživanja o ekperimentalnoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja¹⁹, prema mišljenju ispitanih učitelja i nastavnika, za najveći broj ispitanika (oko 60%) prepreke uvođenju u škole ne treba tražiti ni u kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja ni u nastavnicima ni u školi, već u sistemskim nedostacima koji su posljedica loših obrazovnih politika. Riječ je ponajprije o nesustavnoj pripremi i provedbi reformi odgoja i obrazovanja, opterećenoj školskoj satnici i nedostatku političke volje da se građanski odgoj i obrazovanje uvede u škole. Oko polovice ispitanih učitelja i nastavnika još navodi izostanak odgovarajućih obrazovnih programa na nastavničkim fakultetima, nedostatak odgovarajućih priručnika, udžbenika i stručne literature te preopterećenost učitelja i nastavnika motiviranih za građanski odgoj i obrazovanje drugim obvezama u školi, ali i nerazvijenost društvene svijesti o potrebi pripreme mladih za ulogu građanina. Za dvije petine problem treba tražiti u nepostojanju strukovne potpore građanskom odgoju i obrazovanju i nezainteresiranosti većine sudionika odgoja i obrazovanja za to područje (Spajić-Vrkaš, 2014). O neodgovarajućoj pripremljenosti odgojno - obrazovnog sustava za provedbu međupredmetne nastave, dovoljno govori i podatak iz istraživanja provedenog 2015. godine o stavovima i znanjima maturanata o društvenim i političkim procesima koje su zajednički proveli GOOD (Inicijativa za sustavno i kvalitetno uvođenje građanskog odgoja u škole), GONG i Institut za društvena istraživanja. Istraživanje je pokazalo da dobar dio učenika ne prepoznaje da se programi građanskog odgoja i obrazovanja provode u njihovim školama, iako oni jesu dio obaveznog nastavnog programa. U sklopu međunarodnog projekta International Social Survey Programme u siječnju 2015. godine provedeno je istraživanje koje je za cilj imalo ustanoviti, opisati i interpretirati demokratske vrijednosti, stavove i obrasce ponašanja građana/ki Hrvatske. Potvrđeni su nalazi proteklih istraživanja o nedovoljnoj razini poznavanja političkog sustava Republike Hrvatske, sklonosti ka relativizaciji zaštite prava i sloboda te visok stupanj nepovjerenja prema državnim institucijama. Rezultati ovog istraživanja dodatno naglašavaju i nezainteresiranost za aktivnim

---

¹⁹ Svrha praćenja i vrednovanja eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO-a bila je osigurati znanstveno-analitičku podlogu za unapređenje konceptualnih i teorijskih polazišta, strukture i sadržaja kurikuluma te načina njegove provedbe kako bi on što primjerenije odgovorio potrebi pripreme djece i mladih za život u hrvatskom demokratskom društvu. Istraživanje je provedeno u dvanaest škola (osam osnovnih i četiri srednje) u Republici Hrvatskoj u školskoj godini 2012./2013. Praćenje i vrednovanje osiguralo se kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih postupaka. Za svaki od tih postupaka izrađeni su posebni instrumenti za ispitivanje tri ciljne skupine: učenika, učitelja, odnosno nastavnika i ravnatelja. Nositelje aktivnosti praćenja i vrednovanja eksperimentalne provedbe su činile: Agencija za odgoj i obrazovanje; Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje; Mreža mladih Hrvatske s partnerima (Centar za mirovne studije, GONG, Centar za ljudska prava) i Istraživačko - obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

sudjelovanjem u demokratskom društvu. Participaciju prepoznaju kao građansko pravo, ali ne i kao važno obilježje uloge građanina. Tako primjerice samo 10,7% ispitanika smatra da je biti aktivan u političkim ili društvenim udrugama poželjna karakteristika dobrog građanina.²⁰

Formalni kontekst prakse građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj

No kakvo je zapravo “stanje na terenu” u pogledu građanskog odgoja i obrazovanja na formalnoj razini? Nakon izdavanja Preporuke za uvođenje programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u školskoj godini 2014/2015, MZOŠ je odlučio u istoj godini uvesti Eksperimentalni izborni program građanskog odgoja i obrazovanja za 8.razrede u 30 osnovnih škola. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje izradio je izvješće o vanjskom vrednovanju te provedbe te ga uputio nadležnom ministarstvu. Daljnje praćenje predmetne i međupredmetne provedbe građanskog odgoja i obrazovanja uklopljeno je u istraživačke aktivnosti projekta ICCS 2016, međunarodnog komparativnog istraživačkog programa Udruženja za vrednovanje obrazovnih postignuća (IEA) te će biti objavljeno tek po završetku projekta, krajem 2017. godine. ICCS je osmišljen kako bi se u različitim zemljama istražili načini na koje su mladi ljudi spremni preuzeti ulogu građana u 21.stoljeću.²¹

Vidljivo je kako su se tijekom posljednje dvije školske godine (2014./2015. i 2015./2016.) u tridesetak škola koje su se za to dobrovoljno prijavile, provodila dva programa građanskog odgoja i obrazovanja: za sve škole i uzraste propisani međupredmetni pristup te predmetni pristup za učenike 8.razreda. Kao i mnogo puta do sada, škole su većinu vremena bile prepuštene same sebi po pitanju uputa, nastavnog materijala, podrške sustava u provedbi kao i samoj odluci na koji način žele nastavici provedbu građanskog odgoja i obrazovanja u drugoj godini.²² Ključ uspjeha provedbe programa građanskog odgoja i obrazovanja u bilo kojem dostupnom obliku je u osviještenosti potrebe pokretanja promjena u školi, a koja dolazi od njezinih osnovnih dionika - učenika, učitelja, ravnatelja i roditelja. Slijed prenošenja načela Europskog referentnog okvira za cjeloživotno učenje i njegovu hrvatsku inačicu i NOK (2010.) te zadržavanje građanskog odgoja i obrazovanja kao jedne od sedam međupredmetnih tema u okviru cjelovite kurikulurane reforme, treba pozdraviti. Također, treba pričekati rezultate ICCS 2016 koji će biti objavljeni u 2017. godini te se nadati da 20 godina

---

²⁰ <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> Posijećeno 14.lipnja 2016.

²¹ <http://www.kulturpunkt.hr/content/u-skolske-kolektive-treba-ulagati> Posijećeno 15. lipnja 2016.

²² <http://www.kulturpunkt.hr/content/u-skolske-kolektive-treba-ulagati> posijećeno 15. lipnja 2016.

“eksperimentiranja” u ovom području nije ostavilo preveliku pustoš u usavajanju građanske kompetencije kod učenika, kao ni iscrpilo entuzijaste učitelje koji ga provode.²³

Odnosi institucionalni aktera prema integraciji građanskog odgoja i obrazovanja u formalni odgojno - obrazovni sustav u Hrvatskoj

Kroz suradnju i zajedničke sastanke s različitim tijelima tijekom provedbe projekta Novo doba demokracije i ljudskih prava u školama, podršku uvođenju građanskog odgoja i obrazovanja dali su tijekom 2012. i 2013. godine Vladin ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina; Vladin ured za ravnopravnost spolova; Povjerenstvo za ljudska prava Vlade RH; Savjet za razvoj civilnog društva; Savjet za mlade Vlade Republike Hrvatske; Vijeće Predsjednika RH za socijalnu pravdu te Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje.²⁴ Osim izražene podrške građanskom odgoju i obrazovanju, tijela državne uprave, sukladno svojim nadležnostima, planirale su financiranje programa i projekata koji pridonose kvalitetnom razvoju građanskog odgoja i obrazovanja u školama, ali i razvoju neformalnih programa iz područja odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo.²⁵

Organizacije iz GOOD Inicijative za sustavno i kvalitetno uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u odgojno - obrazovni sustav analizirale su strateške dokumente i planove Vlade RH tijekom 2013., s naglaskom na dokumente Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, kako bi utvrdile u kojoj se mjeri tim dokumentima jamče preduvjeti za sustavno uvođenje GOOa u škole te gdje se kriju potencijalni problemi s

operacionalizacijom nacionalnih strategija budući da građanski odgoj i obrazovanje još uvijek nije sustavno i kvalitetno uveden.²⁶

U Strategiji Vladinih programa za razdoblje 2012. - 2014. ne spominje se sustavno uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja izuzev važnosti načelno spomenutih vrijednosti i demokratskih načela. U Strateškom planu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta građanski odgoj i obrazovanje eksplicitno se spominje samo na početku i to u uvodnom dijelu

²³ <http://www.kulturpunkt.hr/content/u-skolske-kolektive-treba-ulagati> posijećeno 15. lipnja 2016.

²⁴ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/wp-content/uploads/2014/04/Vaznost-institucionalne-potpore.pdf> posijećeno 05. rujna 2016.

²⁵ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/wp-content/uploads/2014/04/Vaznost-institucionalne-potpore.pdf> . Posijećeno 05. rujna 2016.

²⁶ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/wp-content/uploads/2014/04/Vaznost-institucionalne-potpore.pdf> . Posijećeno 05. rujna 2016.

u kojem se navodi da će se u školskoj godini 2011./2012. uvesti građanski odgoj i obrazovanje od 7. razreda osnovne škole. U misiji i viziji te ciljevima koji se promiču u spomenutom dokumentu, naglasak je na konkurentnom obrazovanju i potrebama tržišta rada, a ne spominje se građanski odgoj i obrazovanje.²⁷

Usporedo s prvom godinom mandata Vlade na čelu sa Zoranom Milanovićem, započela je provedba spomenutog projekta “Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama” koja je omogućila eksperimentalnu provedbu građanskog odgoja i obrazovanja u šest osnovnih i srednjih škola. Inicijative je bila podržana i od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta koja je u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje (AZOO) uvelo eksperimentalni program u još šest škola. Također, potaknuo se i proces finalizacije kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja. Krajem 2013. godine osnovano je Stručno povjerenstvo za izradu modela uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja koje je nakon višemjesečnog intenzivnog rada, na temelju preporuka proizašlih iz eksperimentalne provedbe i stručnih analiza, predložilo svojevrsni model uvođenja ovog sadržaja i metoda u škole.²⁸

Nakon što je u lipnju 2014. provedena javna rasprava o predloženom modelu, u kolovozu 2014. ministar Željko Jovanović daje ostavku te ga nasljeđuje Vedran Mornar. Novi ministar obrazovanja okončao je rad Povjerenstva i donio odluku o uvođenju drugačijeg – međupredmetnog modela koji nema stručnu i analitičku podlogu, a pokazao se otežano provedivim u ovoj školskoj godini. Ta je odluka bila jednako tako u javnoj raspravi, ali javnost nikada nije vidjela rezultate niti te javne rasprave. Odluka sadrži tri članka; (I) Uvođenje Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj, (II) Stručno usavršavanje učitelja, nastavnika i stručnih suradnika vezano uz provedbu Programa kojeg provodi Agencija za odgoj i obrazovanje, (III) Priloženi Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj.²⁹ Time su Ministarstvo i Agencija za odgoj i obrazovanje i javno prekinuli suradnju s organizacijama civilnoga društva koje su bile aktivne u ovom procesu. Osim međupredmetno u svim osnovnim i srednjim školama, u školskoj godini 2014./2015. predmet Građanski odgoj i obrazovanje eksperimentalno je proveden kao zaseban izborni predmet za

---

²⁷ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/wp-content/uploads/2014/04/Vaznost-institucionalne-potpore.pdf>. Posijećeno 05.rujna 2016.

²⁸ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> Posijećeno 05.rujna 2016.

²⁹ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> Posijećeno 05.rujna 2016.

8. razrede u 34 osnovne škole. Neodgovarajući model provedbe građanskog odgoja i obrazovanja administrativno je opteretio nastavnike i stručne suradnike te nametnuo provedbu međupredmetnog sadržaja u predmetno orijentiranom obrazovnom sustavu i to putem nastavnika koji nisu za to educirani i za koje sustav nije omogućio stručno usavršavanje. Agencija za odgoj i obrazovanje nije omogućila odgovarajuće i redovito stručno usavršavanje nastavnika stoga su mnogi posljednjih godina pohađali stručna usavršavanja za nastavnike koje su provodile organizacije civilnoga društva. Dosadašnja je praksa omogućavala da se navedene edukacije uključe u sustav koji omogućuje nastavnicima stjecanje bodova za određenu edukaciji ili je pak Agencija supotpisivala potvrde o stručnom usavršavanju. S obzirom da je usporedo sa prekidom suradnje u procesu razvijanja i uvođenja modela građanskog odgoja i obrazovanja u škole, Agencija prekinula ova dva oblika suradnje s organizacijama civilnoga društva bez jasnog i formalnog objašnjenja, postalo je jasno kako Agencija nikada nije raspolagala sustavom jasnih kriterija i procedura o stručnom usavršavanju nastavnika. Time se dovelo u pitanje upravljanje ovom i drugim agencijama za obrazovanje te upravljanje cjelokupnim obrazovnim sustavom. Nadalje, vdiljiv je nedostatak koordinacije i koherentnosti ključnih aktera obrazovne politike. S jedne strane Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa u svojim natječajima za izvaninstitucionalno obrazovanje postavlja uvjete formalne suradnje sa školama, a s druge strane Agencija za odgoj i obrazovanje te iste organizacije civilnog društva udaljava od škola i nastavnika. Pitanje upravljanja na sebe veže neminovno i neovisnost škola i drugih odgojno - obrazovnih ustanova u načinu upravljanja i svakodnevnog rada škola čime se ističe visoka centraliziranost obrazovnog sustava na makro razini koja se preslikava u ravnateljsku centralnu poziciju na mikro razini. To nam pokazuje visoko hijerhiziran sustav u kojemu je teško demokratizirati odnose i omogućiti minimalnu participativnost školskih djelatnika te učenika. Dodatno, u ovakvom je sustavu formalna uloga Vijeća učenika i Vijeća roditelja svedena na ispunjavanje zakonske obveze imenovanja tih tijela koja nemaju nikakav formalni utjecaj niti otvoren prostor za djelovanje.³⁰

---

³⁰ Za više informacija pogledajte: <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/>. Posijećeno 05.rujna 2016.

Neformalni kontekst prakse građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj

Odgaj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, odnosno građanski odgoj i obrazovanje, odstupa od formalnog sustava obrazovanja tako što se u svojim vrijednosnim polazištima, metodama rada i potrebnim kompetencijama razlikuje od onoga što nalazimo u školskim klupama. Građanski odgoj i obrazovanje svojim metodama i funkcionalnim dimenzijama nastoji odgovoriti na izazove društva i pripremiti mlade ljude na svakodnevne situacije u kojima će se naći svaki puta kada iskorače iz učionica (MMH, 2013).

Imajući na umu specifičnosti formalnog i neformalnog obrazovanja, neformalno obrazovanje trenutno ima kvalitetne mogućnosti odgovoriti na potrebe građanskog odgoja i obrazovanja (MMH, 2013: 1). Mnoge udruge, osobito udruge mladih dale su podršku i doprinijele razvoju građanskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj. Osmislile su brojne programe za učenike i učitelje sa temama iz područja građanskog odgoja i obrazovanja te su radile s brojnim školama na svim razinama. (Spajić - Vrkaš, Lončarić - Jelačić, Ogrinšak, 2013). Prema Spajić-Vrkaš, 2002., projekti i programi koji se mogu uzeti kao primjeri dobre prakse u primjeni građanskog odgoja i obrazovanja i upravljanja različitošću u formalnom i neformalnom sustavu izobrazbe učitelja, kao i programima izobrazbe mladih su: projekti/programi organizacije Amnesty International - Hrvatska (podizanje svijesti o ljudskim pravima, uključujući "Priručnik - Prvi korak"; aktivni pristupi u odgoju i obrazovanju za ljudska prava; natjecanje u dječjim crtežima); Centar za mir, nenasilje i ljudska prava u Osijeku (ljudska prava, nenasilje, interkulturalno razumijevanje, sudjelovanje građana u odlučivanju itd.); Forum za slobodu odgoja (razvoj vještina kritičkog mišljenja za sudjelovanje u odlučivanju, pravna pismenost); Centra za mirovne studije (obrazovanje odraslih u nenasilnom rješavanju sukoba, nediskriminaciji i jednakosti itd.); Malog koraka (posredovanje među vršnjacima, nenasilno rješavanje sukoba, odgoj i obrazovanje za ljudska prava); Europskog kluba mladih (učenje aktivnih i facilitativnih strategija); Centra za direktnu zaštitu ljudskih prava (distribucija vrijednog materijala za učenje), itd (Spajić-Vrkaš, 2002). Predstavnici civilnog sektora u radu primjenjuju interaktivne metode učenja i poučavanja; individualiziran pristup; fleksibilnost tema; raznovrsnost materijala koje koriste u izobrazbi; stvaranje neautoritarnog i responsivnog odgojno - obrazovnog ozračja; fleksibilnost u odnosu učitelj - učenik; vještine suradnje i pregovora s različitim akterima na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini; iskustvo u lobiranju, vođenju kampanje i povezivanju; sve što ima veliku važnost u decentraliziranom odgojno - obrazovnom sustavu (Spajić-Vrkaš, 2002).

Neformalno obrazovanje uključuje raznolike edukacije, treninge, radionice i seminare na pojedine teme iz područja građanskog odgoja i obrazovanja. Predavači i osobe koje rade s mladima koriste se raznim metodama neformalnog učenja u kojima se potiče aktivnost sudionika. Van sustava formalnog obrazovanja, neformalno obrazovanje ima fleksibilnost u prilagodbi tema, tempa rada i korištenih metoda prema specifičnostima skupine s kojom se radi. Vijeće Europe u Povelji o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava iz 2012. navodi udruge i udruge mladih kao značajne dionike u građanskom odgoju i obrazovanju putem sustava neformalnog obrazovanja (MMH, 2013).

3 Istraživanje

3.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj ovog rada je analizirati pristupe planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno-obrazovnih aktivnosti koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule, a doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Uz taj glavni cilj, željelo se dobiti uvid u cjelokupan proces stvaranja odgojno - obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja te istražiti (ne)uključenost pedagoške struke u isti.

U skladu s tim ciljem, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kako izgleda i teče proces pripreme odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju u organizacijama civilnog društva?
2. Tko i na koji način provodi odgojno - obrazovne aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju u organizacijama civilnog društva?
3. Vrednuju li se i kako odgojno - obrazovne aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju u organizacijama civilnog društva?

Prema istraživačkim pitanjima konstruirana su pitanja za protokol intervjua:

1. Kako/na koji način istražujete koje su odgojno – obrazovne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja potrebne u društvenoj zajednici?

2. Tko sudjeluje u planiranju odgojno – obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja u organizaciji u kojoj radite?
3. Kojim se izvorima služite (literature, pomoć stručnjaka, direktna uključenost stručnjaka) u procesu planiranja odgojno – obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?
4. Postoji li u organizaciji kurikulum odgojno – obrazovnih aktivnosti za građanski odgoj i obrazovanje ?
5. Tko provodi aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja u organizaciji u kojoj radite (što je ta osoba u struci)?
6. Postoji li podrška pedagoške struke pri provođenju aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?
7. Na koji način dolazite do sudionika za aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?
8. Koje modele i oblike rada koristite u aktivnostima građanskog odgoja i obrazovanja?
9. Provodite li vrednovanje (evaluaciju) aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja i ako da, na koji način to činite?
10. Kako samoprocjenjujete provedene odgojno – obrazovne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?

3.2. Metodologija

3.2.1. Metoda istraživanja i analize podataka

U skladu s ciljem istraživanja, korišten je kvalitativni pristup prikupljanja i analize podataka. Za prikupljanje podataka korištena je metoda polustrukturiranog intervjua, a pri analizi prikupljenih odgovora koristila se kvalitativna analiza sadržaja, pri čemu je jedinica analize intervju (Lacey i Luff, 2009., prema Laklija i sur., 2010). S obzirom na prirodu istraživačkog problema, svrhu istraživanja i veličinu uzorka (N=7), radi se o deskriptivnom kvalitativnom istraživanju. Metoda polustrukturiranog intervjua odabrana je iz razloga fleksibilnosti pri prikupljanju podataka. S jedne strane intervju ima zadanu strukturu pitanja koja će biti postavljena svim sudionicima istraživanja, a s druge strane dozvoljava kreiranje i postavljanje novih pitanja koja nastaju kao rezultat sadržaja koji sugovornik iznosi (Gilham,

2005). Na taj se način sudionicima dopušta spontanost u izjašnjavanju mišljenja, stavova i osjećaja vezanih uz temu (Halmi, 1996). Pitanja su unaprijed formulirana i kategorizirana u različite skupine sukladno postavljenim specifičnim istraživačkim pitanjima, kako bi se omogućila preglednost i olakšala organizacija i analiza podataka. Intervju se sastojao od ukupno deset (otvorenih) pitanja. Pitanja se odnose na proces planiranja, provođenja i vrednovanja odgojno - obrazovnih aktivnosti za građanski odgoj i obrazovanje koje provodi organizacija civilnog društva, a koju predstavlja sugovornik/ica istraživanja. Protokol intervjua korišten u ovom istraživanju nalazi se u prilogima.

Opis udruga iz kojih dolaze sudionici istraživanja

Studija slučaja omogućila je prikupljanje i prezentiranje detaljnih informacija o organizacijama civilnog društva s područja grada Pule koje svojim projektima/programima/aktivnostima doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. U nastavku teksta navedene su osnovne informacije o organizacijama koje su sudjelovale u istraživanju te su ukratko opisani projekti/programi/aktivnosti koji su zadovoljavali potrebe ovog istraživanja.

Zaposlimo Umove Mladih (ZUM) je udruga za mlade koja zagovara i provodi sustavno i kontinuirano osnaživanje mladih za osobni razvoj i aktivno sudjelovanje u društvu. To čine svjesni potrebe pune društvene uključenosti i povećanja zapošljivosti mladih kroz unapređenje politika za mlade, neformalno obrazovanje, pružanjem podrške mladima, informiranjem i umrežavanjem - na razini Istarske županije, Republike Hrvatske te na međunarodnoj razini. Udruga ZUM provodi program Info - centar za mlade Pula, kojemu je osnovni cilj povećati konkurentnost i (samo)zapošljivost mladih na području grada Pule kroz kontinuirano informiranje te svrhovitu neformalnu edukaciju.³¹ Navedeni program odgovara političkoj dimenziji građanskog odgoja i obrazovanja, doprinoseći edukaciji kako se u društvu donose odluke, zakoni, tko je uključen u taj proces, kako da sudjelujemo u tim procesima, kako je ustrojena država i slično.

Udruga Institut djeluje od 2004. godine te provodi tri različite, u svojoj biti neraskidivo povezane programske djelatnosti: 1) preventivne aktivnosti udruge, 2) program harm - reduction/smanjenje šteta i 3) program resocijalizacije bivših ovisnika. Od 2007.

---

³¹ Za više informacija posjetite: <http://www.mladiipula.org/>. Posijećeno 06. kolovoza 2016.

godine do danas intenzivno provode grupe samopomoći za osobe koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, a imaju izrečenu mjeru liječenja od ovisnosti. Također, pružaju različite oblike pomoći za članove njihovih obitelji. U sklopu projekata udruge razvijen je sustav prihvaćanja osoba koje se vraćaju sa tretmana rehabilitacije (zdravstvene ustanove ili terapijske zajednice) kao i prihvata osoba koje se vraćaju sa izdržane kazne zatvora, a sve sa ciljem reintegracije korisnika u društvo. Kroz program resocijalizacije korisnike se stalno potiče na odgovorno ponašanje prema sebi i okolini te se snaži njihova povezanost s ostalim segmentima društva, time olakšavajući njihovu punu integraciju.³² Provodeći spomenute aktivnosti, udruga Institut promiče ljudsko - pravnu dimenziju građanskog odgoja i obrazovanja, kroz koju se uči o pravima i odgovornostima te kako zaštititi svoja i tuđa prava.

Udruga Metamedij osnovana je s ciljem razvoja audio vizualne umjetnosti, multimedije, internet kulture i kulture općenito te poboljšanja kvalitete života mladih kroz edukativne kulturne, umjetničke i druge djelatnosti. Nadalje, Metamedij je neprofitna organizacija koja se bavi razvojem kulture mladih u području novomedijske umjetnosti, kroz organizaciju edukacija, prezentacija i promocija na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Tijekom devet godina postojanja udruga je imala značajnu ulogu u razvoju sektora izvaninstitucionalnog obrazovanja i kulture mladih i za mlade, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou. Projekt Metamedia Remiks Lab (MM Lab) je kreativni laboratorij Rojca. projekt se provodi od 2003. godine i bavi se kulturom mladih kroz istraživanja, edukaciju, produkciju i promociju. Sukladno strateškom planu projekta, udruga se povezuje sa znanstvenom i visokobrazovnom zajednicom te internacionalizira aktivnosti kroz međunarodnu koprodukciju, partnerstva i rezidencijalne programe.³³ Aktivnosti koje se provode kroz projekt MM LAB zadovoljavaju kulturalnu dimenziju građanskog odgoja i obrazovanja, promičući upoznavanje vlastite kulture, istovremeno prepoznajući doprinose različitih kulturnih utjecaja na zajednicu i razvijajući međusobno poštovanje.

Udruga Zelena Istra - Associazione Istra verde je nevladina, nestranačka i neprofitna udruga građana koja djeluje s misijom zaštite okoliša i prirodnih bogatstava te društvene pravednosti. Projekt "Plastično nije fantastično" dio je jednog od sedam dugoročnih programa udruge - Edukacija o pravilnom gospodarenju otpadom. Cilj projekta je smanjenje količine otpada s naglaskom na smanjenje korištenja plastičnih vrećica u Republici Hrvatskoj poticanjem

---

³² Za više informacija posjetite: <http://www.udruga-institut.hr/>. Posijećeno 06. kolovoza 2016.

³³ Za više informacija posjetite: <http://metamedia.hr/>. Posijećeno 06. kolovoza 2016.

upotrebe višekratnih platnenih vrećica. Aktivnosti projekta podijeljene su na četiri razine te uključuju: 1) edukaciju djece, 2) informiranje građana, 3) uključivanje gradova u kampanju i 4) uključivanje poslovnog sektora u kampanju. Dugoročno gledano najviše rezultata se postiže radom s djecom vrtičke i osnovnoškolske dobi, koja pokazuju veliki kapacitet za takvu vrstu edukacije s obzirom da još nemaju stvorene "štetne" navike. Informiranjem građana želi se ukazati na štetne posljedice neuništive ambalaže - plastike - koja simbolizira jednokratno - potrošačko društvo današnjice te praktičnim savjetima potaknuti građane da prestanu koristiti plastične vrećice. Nadalje, u suradnji sa gradovima - partnerima želi se postići da se gradovi deklariraju kao prvi gradovi koji će se simbolično proglasiti gradovima bez plastičnih vrećica. Naposljetku, idejom o uključivanju poslovnog sektora u kampanju želi se uvesti pamučne vrećice u ponudu trgovačke djelatnosti.³⁴ Svojim aktivnostima udruga Zelena Istra usmjerava na važnost održivog razvoja i (o)čuvanja prirodnih bogastava, čime educira građanstvo kroz ekološku dimenziju građanskog odgoja i obrazovanja.

Start-Up udruga osnovana je 2010. godine u Puli s ciljem promicanja i unapređivanja poduzetništva i poduzetničke kulture među mladima, te poticanja samozapošljavanja i zapošljavanja mladih ljudi. Projekti koje udruga provodi namijenjeni su studentima svih visokih škola, Veleučilišta i Sveučilišta u Republici Hrvatskoj te mladim osobama do 30 godina. Jedan od važnih ciljeva udruge je povezivanje istaknutih i ambicioznih mladih pojedinaca sa uspješnim poslodavcima. Projekt Regional Case Study (RCS) predstavlja natjecanje u poslovnim slučajevima (case-ovima) domaćih i inozemnih kompanija iz različitih djelatnosti. Poslovne slučajeve mogu rješavati timovi studenata sa svih visokih škola, Veleučilišta i Sveučilišta u Hrvatskoj (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Zadar, Pula, Dubrovnik). Prvo izdanje natjecanja održano je 2013. godine na Fakultetu ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" u Puli, a od tada se održava svake godine od listopada do prosinca.³⁵ Opisani projekt odgovara gospodarskoj dimenziji građanskog odgoja i obrazovanja, fokusirajući se na promišljanje građana o radu, financijama i ekonomiji.

Udruga Suncokret – Pula djeluje od 1992. godine u sklopu udruge Suncokret – Centar za humanitarni rad. Od 2004. godine, Udruga Suncokret – Pula, registrira se kao samo stalna udruga radi operativnijeg djelovanja i neposrednijeg odgovora na potrebe zajednice. Cilj

---

³⁴ Za više informacija pogledajte: <http://www.zelena-istra.hr/>. Posijećeno 06.kolovoza 2016.

³⁵ Za više informacija pogledajte: <http://www.startup-udruga.hr/>. Posijećeno 06.kolovoza 2016.

udruge je organiziranje i provođenje psihosocijalnog, odgojnog i obrazovnog rada sa svrhom poboljšanja kvalitete života i poticanja razvitka zajednice. Projekt "Praktične perspektive" bavi se odgojem za aktivno građanstvo. Cilj projekta je informirati i educirati učenike i učenice o vrijednostima i mogućnostima civilnog društva, potaknuti ih na praktično povezivanje s vlastitim životom te ih motivirati na preuzimanje aktivnije uloge u društvu. Aktivnosti se provode u srednjim školama u obliku interaktivnih radionica na satovima razrednog odjeljenja ili drugih predmeta.³⁶ Razvijanje socijalnih i komunikacijskih vještina za ophođenje s drugim ljudima te nenasilno rješavanje sukoba opisuje društvenu dimenziju građanskog odgoja i obrazovanja koja se ostvaruje kroz projekt "Praktične vještine".

3.2.2. Sudionici istraživanja i postupak prikupljanja podataka

Intervjui su provedeni tijekom mjeseca kolovoza 2016. godine. U istraživanju je sudjelovalo ukupno sedam osoba. Sudionici istraživanja su članovi prije opisanih organizacija civilnog društva s područja grada Pule. Od ukupno sedam intervjuom obuhvaćenih sudionika, četiri su ispitanice ženskog spola, a tri su ispitanika muškog spola. Raspon dobi sudionika je od 27 do 47 godina. Zanimanja sudionika istraživanja su vrlo različita, poput magistricе sociologije, ekonomistice, suradnica u nastavi, profesorica hrvatskog jezika i književnosti i povijesti, magistre kulture i turizma, magistra etnologije i kulturne antropologije i magistra edukacije francuskog jezika te magistra poslovne ekonomije.

Sudionici obnašaju različite funkcije u udrugama iz kojih dolaze. Sve navedene funkcije bit će napisane u ženskoj inačici kako bi se sačuvao identitet sudionika istraživanja. Funkcije su sljedeće: projektna voditeljica, izvršna direktorica, koordinatorica projekata u udruzi, voditeljica projekta, predsjednica udruge, asistentica na projektima i projektna menadžerica.

Odabir sudionika uključenih u istraživanje vršen je prema kriteriju dostupnosti, uključenosti u aktivnost/projekt/program koji odgovara potrebama istraživanja te prema kriteriju pristanka na sudjelovanje u intervjuu. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno, a sudionicima istraživanja dana je mogućnost da u bilo kojem trenutku istraživanja od njega odustanu. Za potrebe istraživanja razvijen je informirani pristanak koji sadrži informacije o temi istraživanja, opisu procesa istraživanja, mogućim rizicima i dobitcima, pravu na odbijanje i odustajanje te povjerljivosti informacija. Sudionici su prije sudjelovanja pročitali i potpisali navedeni obrazac te je njihov

---

³⁶ Za više informacija pogledajte: <http://www.suncokret.hr/>. Posijećeno 06.kolovoza 2016.

pristanak snimljen. Primjer informiranog pristanka korišten u ovom istraživanju nalazi se u prilogima. Intervjue sam provodila ja osobno. Prosječno vrijeme trajanja intervjuja bilo je 45 minuta. Odgovori sudionika su snimani u audio obliku te su na temelju audio zapisa načinjeni transkripti intervjuja. Zapisi intervjuja su prepisani i minimalno jezično uređeni. Intervjui su provedeni individualno u vrijeme i na mjestu koje je odgovaralo sudionicima istraživanja. Svim sudionicima je prije provođenja intervjuja objašnjena svrha istraživanja te im je zajamčena povjerljivost i anonimnost pri prikazu rezultata. Sudionicima istraživanja rečeno je da transkripti neće nigdje biti pojedinačno prikazani već pažljivo pohranjeni, da će se podaci koristiti isključivo sa svrhom izrade diplomskog rada te neće ni na koji način biti distribuirani trećoj strani, bez njihova pristanka.

3.2.3. Analiza podataka

Kvalitativna analiza sadržaja osim što može produbiti naše razumijevanje pojave također može ukazati i uputiti na ono što kriju subjektivna iskustva nedohvatljiva drugim sredstvima (Milas, 2005). Kvalitativna analiza sadržaja je sukladno tome definirana kao “metoda istraživanja za subjektivnu interpretaciju pisanog/tekstualnog sadržaja kroz sustavan klasifikacijski proces kodiranja i identifikacije tema ili obrazaca” (Hsieh i Shannon, 2005: 1278). U svrhu organiziranja prikupljenih podataka, korišten je postupak kodiranja. Kodiranje sadrži tri različita postupka kojima je prethodilo upoznavanje s podacima i izrada transkripta: a) pripisivanje kodova (značaja) empirijskoj građi, b) pridruživanje srodnih kodova u kategorije te c) analiza značenja pojmova i kategorija.

3.3. Rezultati i rasprava

U ovom dijelu prikazat će se rezultati istraživanja te rasprava uz dobivene rezultate. Radi lakše preglednosti, analiza rezultata i rasprava bit će strukturirane prema temeljnim istraživačkim pitanjima. Temeljna istraživačka pitanja odnosila su se na pripremu, provedbu i vrednovanje odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, a koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule. Istraživačka pitanja glase:

1. Kako izgleda i teče proces pripreme odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju u organizacijama civilnog društva?

2. Tko i na koji način provodi odgojno - obrazovne aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju u organizacijama civilnog društva?
3. Vrednuju li se i kako odgojno - obrazovne aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju u organizacijama civilnog društva?

Odgojno - obrazovni proces odvija se u određenom društvenom okruženju koje na njega utječe. Taj se utjecaj očituje društveno - ekonomskim odnosima i sustavu vrijednosti koji iz njega proistječe, u socijalnim grupama u kojima osobe žive (obitelj, mjesto stanovanja) i njihovoj kulturnoj razini, ali i u razvoju znanosti, umjetnosti i tehnologije. Taj se utjecaj iskazuje ponajprije na programu - polazištu odgojno - obrazovnog procesa, koji čine odgojni i obrazovni zadaci, sadržaji i aktivnosti.³⁷ Kako je svrha društvenog razvoja unapređivanje kvalitete života, a obrazovanje i odgoj trebaju pridonositi razvoju, može se zaključiti da je svrha edukacije pridonosenje kvaliteti života (Pastuović, 2006).

Odgojno - obrazovni proces se sastoji od tri osnovne etape: priprema, provedba i vrednovanje. U etapi dogovora, odnosno pripreme, utvrđuju se interesi i potrebe osoba koje se zatim integriraju sa programskim zadacima te se vrši planiranje i priprema aktivnosti koje će se izvesti u skladu sa zadacima. Mikro elementi etape pripreme su: ispitivanje interesa i potreba, programiranje i pripremanje.³⁸ U etapi realizacije, odnosno provedbe, razlikujemo organizaciju, izvođenje i načela. Organizacija se odnosi na vremensku artikulaciju (godišnju, mjesečnu, tjednu, dnevnu). Izvođenje traži usklađivanje programa sa zakonitostima doživljajnog, spoznajnog i psihomotornog procesa kad je riječ o obrazovanju i procesom zadovoljavanja potreba kad je riječ o odgoju. Načela su opće postavke koje osiguravaju uspješnost odgoja i obrazovanja kao što su načelo aktivnosti i stvaralaštva, ekonomičnosti i adekvatnosti, načelo primjerenosti i postupnosti, načelo integracije i diferencijacije, te načelo individualizacije i socijalizacije. Etapa vrednovanja, odnosno evaluacije, odnosi se na praćenje, ocjenjivanje i vođenje osoba. Smisao praćenja je stalna briga o razvoju i napredovanju pojedine osobe, ali i uspješnosti odgojno - obrazovnog procesa.³⁹ Temeljna istraživačka pitanja ovog istraživanja slijed su navedenih etapa odgojno - obrazovnog procesa

---

³⁷ Za više informacija pogledajte:

http://www.stsfv.eu/wpcontent/uploads/2013/05/Ciljevi_odgoja_i_obrazovanja.pdf. Posijećeno 12. rujna 2016.

³⁸ Za više informacija pogledajte: <http://ladislav-bognar.net/node/77>. Posijećeno 12. rujna 2016.

³⁹ Za više informacija pogledajte: <http://ladislav-bognar.net/node/77>. Posijećeno 12. rujna 2016.

te će se iz tog razloga rezultati istraživanja i rasprava bazirati na ta tri ključna segmenta odgojno - obrazovnog procesa.

1. Priprema odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju

Blok pitanja o pripremi odgojno - obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja uključivao je pitanja o procesima istraživanja i dolaženjima do aktualnih potreba u društvenoj zajednici, vrši li se to istraživanje samostalno ili u timu, u suradnji sa vanjskim dionicima ili bez njih. Zatim su pitanja bila usmjerena na struku osoba koje sudjeluju u procesu planiranja odgojno - obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja te kontaktira li se i/ili uključuje pedagoška struka pritom. Nadalje, zanimalo me kojim se izvorima sudionici služe u procesu planiranja te je li planiranje projekata/programa/aktivnosti javno i dostupno ili zatvoreno unutar organizacije koja ga radi. Naposljetku, postavila sam pitanje o (ne)postojanju kurikulumu odgojno – obrazovnih aktivnosti za građanski odgoj i obrazovanje u organizacijama u kojima su sudionici istraživanja zaposleni.

Da bi se odgojno - obrazovni proces provodio planski, racionalno, organizirano i sistematski, treba ga planirati i programirati, a potom realizirati i kontrolirati. Na hijerarhijskoj ljestvici vrijednosti, planiranju i programiranju pripada posebno mjesto (Findak, 1999.) Planiranje obrazovanja treba se temeljiti na primarnim i sekundarnim podacima. Primarni podaci podrazumijevaju potrebe polaznika i dionika, a sekundarni podaci uključuju istraživanja drugih relevantnih institucija, poput potreba lokalne zajednice ili različitih dokumenata (Vučić, 2016). Planiranje je skup radnji kojima se distribuiraju sadržaji kroz zadani vremenski period.⁴⁰ Sam je proces veoma važan jer planiranjem i programiranjem odgoja i obrazovanja svako društvo izražava i određuje svoj identitet, odnosno prošlost, sadašnjost i budućnost. Prije realizacije svake organizirane odgojno - obrazovne aktivnosti ključno je definirati bitne elemente o kojima ovisi učinkovitost tih aktivnosti. U suprotnom bi nepromišljeni potezi i pogreške na različitim razinama planiranja u različitim stupnjevima obrazovanja mogli imati nesagledive posljedice.⁴¹

---

⁴⁰ Za više informacija pogledajte: <http://free-zg.htnet.hr/ZeljkoBurcar/planovi.htm#OSNOVNE%20POSTAVKE%20PLANIRANJA%20I%20PROGRAMIRANJA>. Posijećeno 13. rujna 2016.

⁴¹ Za više informacija pogledajte: fpmoz.ba/new/RadniMaterijali/Didaktika/Planiranje_i_programiranje.ppt. Posijećeno 09. rujna 2016.

Istraživanje aktualnih potreba u društvu

Intervjuirani sudionici prepoznaju pripremu odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju kao veoma važan proces. Na pitanje kako istražuju koje su aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju potrebne u zajednici odgovaraju kako je to *“...kombinacija različitih elemenata koja obuhvaća konzultiranje sa relevantnim istraživanjima u interesnom području i uvijek uključuje krajnje korisnike s kojima radimo.”*. Elementi koje sudionici ističu prilikom istraživanja aktualnih potreba građanskog odgoja i obrazovanja u društvenoj zajednici su:

- analiza dostupnih dokumenata i strategija,
- evaluacija već provedenih projekata/programa/aktivnosti,
- kontaktiranje korisnika i
- provedba istraživanja s ciljem uvida u potrebe društvene zajednice.

Sudionici na sljedeći način opisuju proces analiziranja dostupnih dokumenata te napominju koje dokumente koriste: *“To je jedan kompleksan proces. Kroz analizu javnih politika, kroz dokumente, strategije, strategiju za civilno društvo na razini županije [...]“* *Neki službeni dokumenti poput Istarske kulturne strategije ili županijske razvojne strategije, oni uvijek imaju u uvodu analizu potreba, situacije, istraživanja koja su koristili, statističke podatke koje su koristili, pa tamo gledamo na što se možemo pozvati, u kojem smjeru bi bilo dobro ići i čime se baviti.”*; *“Pogledamo nekad koji su ustvari prioriteta Istarske županije...dakle koji su to problemi pa tu više naglasak stavimo.”*; *“Postoje i istraživanja koja provode kolege iz drugih udruga i onda mi to pročitamo i uvidimo koje su potrebe.”*

U nekim udrugama zaposlenici kreiraju vlastite alate za istraživanje aktualnih potreba u zajednici. Ti alati uključuju kontaktiranje prošlih, sadašnjih i budućnih polaznika aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. *“Dakle uvijek, barem jednom godišnje, provedemo nekakvu anketu gdje ih pitamo koje su njihove potrebe u području nekih dodatnih edukacija, a koje se programski uklapaju u rad udruge pa koje onda kao takve možemo pružiti.”* *Znači nekakva jednostavna istraživanja radimo sami sa korisnicima, tipa odlazak u škole, provedba anketa, vidimo što ih zanima.”*; *“Kao udruga smo proveli jedno istraživanje, u smislu opsežnog istraživanja, samostalno, neovisno o pojedinom projektu, kako bi imali situaciju u vidu.”*; *“Za svaki projekt nastojimo napraviti neko malo istraživanje, u smislu jednostavno da vidimo i bolje usmjerimo ciljeve projekta, probleme ciljnih skupina i sl.”*;

Jedna ispitanica ističe vrlo važnu stavku kreiranja programa/projekata/aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, a to je orijentacija prema potrebi korisnika koja kasnije čini potrebu društva: *“Druga stvar je interes naših korisnika i neko njihovo potrebno iskustvo. Potrebe korisnika se mijenjaju. Da ja danas idem raditi programe na školi koje sam radila prije sedam, osam godina, to danas više ne bi funkcioniralo jer su potrebe tinejdžera totalno drugačije. ...vi morate ne samo gledati ono u čemu ste dobri i što volite nego prilagođavati programe i projekte trendovima ponašanja korisnika. Znači vi sve prilagođavate ciljanoj skupini. I zapravo analizom njihovih potreba morate stvoriti jednu paletu odgovora koje su zapravo jedan skup aktivnosti pretočenih i nazvanih u projekt ili program, ovisno o financiranju.”*

Također, sudionici navode kako im rezultati evaluacija provedenih projekata čine bitan dio u procesu planiranja i pripreme odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju.; *“Putem evaluacije mi njih pitamo koje bi teme njima bile zanimljive, što bi oni voljeli čuti.”; “Onda bi uvijek napravili evaluaciju, dakle to bi više bilo zadovoljstvo korisnika i žele li oni nastaviti sljedeće godine te koje bi još teme njima bile zanimljive da se na taj način s njima proradi. Uvijek smo na osnovu toga nastavljali naš program.”*

Nadalje, zanimalo me vrši li se istraživanje aktualnih potreba samostalno ili u timu. Prema odgovorima sudionika vidljivo je kako se u većini organizacija istraživanje odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju vrši timski, uz eventualna dodatna samostalna istraživanja zaposlenika. *“Uvijek radimo u timu. Mislim i individualno, ali pretežito timski.”; “Radi se zajednički zato što je jako važno da svaki zaposlenik radi ono u čemu smatra da je najbolji, gdje se najbolje može dati.”; “Najčešće se sve zapravo radi u timu zato što smo mala organizacija i onda nije to nekakva velika specijalizacija i podjela poslova i u većini njih, zapravo svoj pripremi i planiranju projekata i programa, pristupamo timski.”; “Svaki projekt provodimo timski, s obzirom da su to opsežni projekti koji uključuju mnogo sudionika. Svaki projekt uključuje minimum 5-6 osoba koje ga provode. Nastojimo da bude multidisciplinarno te da svatko pokrije neko određeno područje.”*

Željela sam saznati kontaktiraju li organizacije koje su sudjelovale u ovome istraživanju, sukladno aktualnim potrebama u društvenoj zajednici, iz drugih udruga, grada ili županije za

provedbu projekata/programa/aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Iz rezultata je vidljivo da sve organizacije surađuju sa organizacijama različitog djelovanja s područja grada Pule, Istarske županije te Republike Hrvatske.

Što se tiče kontaktiranja iz grada ili županije za suradnju u pripremi aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, sudionici odgovaraju kako se više organizacije javljanju njima na natječajе za potrebne projekte, no katkad se dogodi i obrnuta situacija. *“Jako dobro surađujemo sa jedinicama lokalne uprave, oni nas često angažiraju da provodimo edukacije. Zatim prijavljujemo projekte na njihove natječaje koji se tiču edukacije, a tako i na županijskoj razini isto. A što se tiče ministarstava, što se tiče edukacije, prijavljujemo se na projekte, ali više sudjelujemo na nekim drugim razinama poput komentiranja pravilnika, zakona, u lobiranju nekih stvari, u kampanjama, itd.. Tako da se to uglavnom više bazira projektно. Oni objave natječaj jer imaju neku potrebu i onda se mi prijavimo.”*; *“ [...] centar za građanske inicijative provodi istraživanja o civilnom društvu...određeni donatori se interesiraju o stanju unutar nekog određenog područja kojeg oni pokrivaju.”*; *“Dosta smo u kontaktu sa potpornim institucijama koji imaju podatke koji su nam potrebni.”*

Sudionici uključeni u proces planiranja odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju

Pitanja u intervjuu koja su slijedila odnosila su se na to tko (misleći na fizičku osobu/e) iz organizacija iz kojih sudionici dolaze sudjeluje u planiranju odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose GOOU te što su te osobe po struci. Sudionici istraživanja navode kako su osobe koje sudjeluju u planiranju:

- zaposleni u organizaciji - *“Mi koji radimo u udruzi.”*;
- volonteri organizacije - *“...S tim što ponekad uključujemo i volontere udruge”. ; “...i studenti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, naši volonteri”. “Nastojimo da se što više ljudi uključi u rad udruge pa imamo i dosta članova. Uvijek nam je drago u procesu planiranja i kreiranja projekata uključiti što više članova udruge. Poanta je da što veći broj članova daje inicijative, projekte i sl., tako da udruge može realizirati što više projekata.”*

Govoreći o struci osoba koje su uključene u proces planiranja spomenutih aktivnosti, dolazimo do podjele na sljedeća četiri područja:

- humanističke znanosti,

- informatičke znanosti,
- ekonomisti i
- i tehničke znanosti.

Navedene struke potkrijepljene su sljedećim odgovorima ispitanika - *“Ja i kolegica smo profesorice hrvatskog jezika i književnosti i povijesti i uglavnom se mi bavimo edukacijom. Ostali zaposlenici su politolozi, financije nam vodi ekonomist, onda imamo komparativnu književnost.”*; *“Ja sam sociologinja, kolegica je magistrica novinarstva, pripravnice su ekonomistice i magistra primjenjenih umjetnosti.”*; *“Pretežito ekonomisti, magistri ili višji stupanj, a ima i nešto prvostupnika. Imamo i humanističke znanosti, većinom profesore, zatim nešto osoba iz tehničkih znanosti, informatika.”*; *“Kolegica M. je profesorica talijanskog jezika i književnosti, kolega B. je informatičar s velikim novinarskim iskustvom.”*; *“Znači imamo od sveopće srednje, kolegica je konobar, ekonomista, dvoje su bakalari predškolskog odgoja, imamo akademsku slikaricu sa pedagoškim kompetencijama, tako da je profil mješovit.”*; *“Kolegica je psihologinja i radi sad zadnjih nekoliko godina na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli.”*

Interesiralo me je li proces planiranja odgojnog obrazovnih aktivnosti GOOa javan i dostupan ili se odvija isključivo u zatvorenim krugovima organizacija koje planiraju te aktivnosti. Odgovori sudionika su podijeljeni. Većina sudionika istraživanja odgovara kako je proces planiranja javan, odnosno dostupan i vidljiv na web stranici organizacije: *“Dostupan je. Ah, dostupan...dakle ja ono što radim, neke stvari šaljem i školi, da oni vide koji je plan radionica [...]”*; *“Planovi su javni na način da se objavljuju na web stranicama udruge”*. ; *“Imamo javan strateški i operativni plan udruge, financijski plan, to je sve uvijek na web stranici.”* No, jedna sudionica ističe suprotno: *“Nije, ne. Zapravo njihova priroda je takva da su javne (pritom misli na odgojno - obrazovne aktivnosti koje doprinose GOOu) ali kada na razini organizacije planiramo neke aktivnosti onda ne.”*

Izvori korišteni u procesu planiranja odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju

Sljedeće pitanje odnosilo se na izvore kojima se sudionici istraživanja koriste u procesu planiranja odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose GOOu. Ovim se pitanjem željelo dobiti uvid u kvalitetu i širinu samog procesa planiranja. Sudionici se koriste različitim izvorima poput:

- dostupne literature: *“Internet, literatura i vanjski suradnici...”*;
- postojećim istraživanjima i dokumentima na lokalnoj, županijskoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini: *“[...] I literatura, i postojeće strategije za mlade, zatim postojeća istraživanja na lokalnoj razini, krajnji korisnici, suradnici...”*; *“[...] U pravilu nacionalni programi i akcijski planovi, nacionalne strategije, Europa 2020 i slični dokumenti.”*; *“Ne koristimo puno nekakve strane stvari jer naša država ima zaista jednu fenomenalnu bazu, imamo jako dobro osmišljene i nacionalne i akcijske i operativne i strateške planove. Jedino što ih ne primjenjujemo najbolje.”*
- istraživanjima i provedenim projektima drugih organizacija: *“Umreženi smo sa svim udrugama i educiramo se međusobno i idemo na razne edukacije. I na mailing listama smo tako da vidimo tko šta radi i dajemo si neke ideje.”*; *“...kroz istraživanja institucija s kojima surađujemo.”*; *“Neka istraživanja koristimo od suradnika s kojima surađujemo. Kada dođemo u doticaj s informacijama koje su dobre i korisne za nas, onda ih koristimo. Ili preuzimamo neke materijale koje je netko drugi radio, npr.strategije, analize stanja...”*.

Kurikulum odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju

Pojam kurikulum (lat. curriculum - tijek, slijed, kretanje) obuhvaća sadržaje, procese i aktivnosti koji su usmjereni na ostvarivanje ciljeva i zadaća odgoja i obrazovanja sa ciljem intelektualnog, osobnog, društvenog i tjelesnog razvoja osobe.⁴² Modificirano prema Knoll, 1989., prema Pastuović, 1999., kurikulum znači organizirani angažman procesa učenja i sadržaja, s obzirom na određene svrhe i ciljeve, sa strukturiranim nizom željenih ishoda (znanja, vještina, sposobnosti i ponašanja). Pitanje koje sam postavila sudionicima istraživanja odnosilo se na (ne)postojanje kurikuluma odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose GOOu, odnosno, imaju li kurikulum u organizaciji ili ga izrađuju prema potrebi projekta. Neki od odgovora su: *“Imamo da. Za neke stvari da, za neke ne. Ovisno o aktivnostima.”*; *“Mi napravimo okvirni, vi ga nazivate kurikulumom, mi ga nazivamo planom nekakvih predviđenih aktivnosti, tema i ono na što želimo staviti naglasak. Mislim, vi imate jedan okvir ali često se na terenu stvari mijenjaju. Znači mi nismo kao škola da moramo odraditi određeni plan i program. Mi smo zapravo prisutni tu da odgovaramo na one situacije koje su našim korisnicima potrebne.”*; *“[...] Kao kurikulum ne. Uvijek nastojimo škole povezati sa odgojno – obrazovnim aktivnostima koje su sad u kurikulumu građanskog*

⁴²Za više informacija pogledajte: <http://www.os-gospic.hr/skolski-kurikulum/> . Posijećeno 09. rujna 2016.

odgoja i obrazovanja.”; „Za svaki projekt, s obzirom da su slični ali i različiti, nastojimo razraditi adekvatne aktivnosti za ciljne skupine koje sudjeluju te metode koje koristimo.“ Prema odgovorima sudionika vidljivo je kako jedinstveni kurikulum ne postoji u organizacijama koje su sudjelovale u istraživanju. Kurikulum se izrađuje s obzirom na potrebe projekta, odnosno doraduje s obzirom na potrebe budućeg projekta/programa/aktivnosti.

Blok pitanja o procesu planiranja odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju završavam jednim upečatljivim citatom koji označava važnost neformalnih odgojno - obrazovnih aktivnosti GOOa te prikazuje njihovu dobrobit u društvenoj zajednici: *“Kada razmišljamo uvijek polazimo od problema u lokalnoj zajednici, a važna nam je edukacija djece zato što smatramo da su upravo oni nositelji promjena i oni nemaju stečene štetne navike. Ukoliko njih educiramo, oni će biti nositelji rješenja u budućnosti. I oni čak i prenose to svoje stečeno znanje roditeljima.”*

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, vidljivo je kako polazišnu točku u procesu pripreme odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju čini istraživanje aktualnih potreba u društvenoj zajednici. Sudionici istraživanja istražuju aktualne potrebe u zajednici analizom dostupnih dokumenata i strategija, evaluacijom prethodno provedenih projekata/programa/aktivnosti, kontaktiranjem korisnika i ispitivanjem njihovim potreba te provedbom istraživanja s ciljem uvida u potrebe društvene zajednice. U organizacijama u kojima su sudionici istraživanja zaposleni, istraživanja aktualnih društvenih potreba vrše se većinom timski, uz eventualni dodatan samostalni angažman zaposlenika. Timskim radom doprinosi se obuhvatnosti i kvaliteti samog istraživanja te se adekvatnije i svestranije odgovara na potrebe u društvenoj zajednici. Organizacije civilnog društva s područja grada Pule koje su sudjelovale u ovom istraživanju surađuju sa ostalim organizacijama različitih interesa i djelovanja iz Pule, Istre i Hrvatske. Prema potrebama aktualnih projektnih natječaja koji se objavljuju na lokalnoj i nacionalnoj razini, u organizacijama kreiraju projekte/programe/aktivnosti te doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Osobe koje sudjeluju u procesu planiranja odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju su zaposlenici organizacije te aktivni volonteri organizacije. Struka tih osoba najčešće je iz područja humanističkih, zatim informatičkih i tehničkih te ekonomskih znanosti. Aktivnosti koje organizacije osmišljavaju i donose u procesu planiranja većinom su dostupne i javne na internet stranicama organizacija ili unutar

raznih ustanova s kojima organizacije surađuju i planiraju provesti program/aktivnost/projekt. Govoreći o izvorima kojima se sudionici istraživanja koriste u procesu planiranja odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju vidljivo je kako se služe informacijama iz postojećih istraživanja i dokumenata na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, zatim istraživanjima i provedenim projektima drugih organizacija te dostupnom literaturom. Plan i program odgojno – obrazovnih aktivnosti, odnosno kurikulum, ne postoji kao jedinstveni dokument u organizacijama koje su sudjelovale u istraživanju, već se on nadograđuje i dorađuje s obzirom na potrebe aktualnih projekata/programa/aktivnosti.

2. Provedba odgojno - obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja

Ovaj blok pitanja uključivao je pitanja koja su se bazirala na tome tko provodi aktivnosti GOOa u organizacijama iz kojih sudionici dolaze te što su te osobe po struci, zatim postoji li podrška pedagoške struke u provođenju istih i kako se ta podrška ostvaruje. Također, pitala sam sudionike na koji način dolaze do sudionika za aktivnosti GOOa te koje modele i oblike rada koriste u aktivnostima GOOa.

Sudionici uključeni u provedbu odgojno - obrazovnih aktivnosti

Aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja, u organizacijama iz kojih sudionici istraživanja dolaze, provode svi zaposleni članovi organizacije te volonteri uključeni u rad organizacije. Naime, odgovori ispitanika koje su dali na pitanje o osobama i struci osoba uključenih u proces planiranja odgojno – obrazovnih aktivnosti preklapa se sa odgovorima na pitanje o osobama i struci osoba uključenih u provođenje aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja. Citate koji potvrđuju iznesene zaključke možete pronaći u prethodnom odjeljku – planiranje odgojno – obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja.

Zanimalo me postoji li podrška pedagoške struke pri provođenju aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja. Tijekom intervjua sam zamolila sudionike da mi opišu na koji je način pedagoška struka uključena u provođenje aktivnosti GOOa. Odgovore sudionika možemo podijeliti u četiri različita segmenta kroz koje je pedagoška struka uključena:

- osmišljavanje aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja provodi se u suradnji sa osobama pedagoške struke: *„Suradnja se dešava kada sa školama komuniciramo i osmišljavamo aktivnosti za učenike. U tom smislu se dešava konkretnija suradnja sa*

pedagoškim stručnjacima.“; „Kada dobijemo ideju da ćemo raditi sa školama onda uvijek idemo u škole razgovarati sa profesorima, ravnateljima...”

- suradnici pedagoške struke su vanjski suradnici u projektu/ programu/aktivnosti koje organizacija provodi: *„Mi postavimo okvire sukladne projektu o kojem govorimo i potrebama i našim vizijama, a onda sa suradnicima pedagoške struke to dorađujemo i dajemo njima prostora. To je nadopunjavanje.“*
- unutar organizacije djeluju osobe pedagoške struke koji pružaju podršku tijekom provođenja aktivnosti: *„Imamo 2 odgajatelja pa pedagošku podršku kompenziramo s time.“; „Imamo u udruzi takve članove. Predsjednica nam je te struke i to nam dosta pomaže oko kreiranja projekata, naročito kada su uključene edukacije za polaznike.“*
- pri provođenju aktivnosti vrši se konzultiranje sa pedagoškom literaturom *„Konzultiramo se sa relevantnom literaturom iz tog područja.“*

Kontaktiranje korisnika za aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja

Kako bi organizacije civilnog društva mogle provoditi odgojno - obrazovne aktivnosti GOOa, moraju kontaktirati željene sudionike tih aktivnosti, stoga je moje pitanje bilo usmjereno načinu dolaženja do sudionika za aktivnosti GOOa. Iz rezultata istraživanja je vidljivo kako organizacije dolaze do sudionika javnim pozivom/raspisanim natječajem ili ih druge ustanove/organizacije pozivaju na suradnju sa već odabranim korisnicima. Iznesene tvrdnje potkrijepljenje su sljedećim citatima: *“Najčešće se radi o javnom pozivu gdje kažemo da organiziramo određeni tip aktivnosti ili da tražimo određeni profil sudionika i onda se oni jave.”; “Imamo agendu da radimo edukaciju i onda vidimo što još tu nedostaje i onda to nadograđujemo i zovemo škole...”; “Raspišemo natječaj koji je otvoren dvadesetak dana i na koji se korisnici mogu prijaviti.”* Sudionici objašnjavaju kako izgleda kada ih druge ustanove/organizacije pozivaju na suradnju: *“U nekim školama smo mi u kurikulumu za prevenciju ovisnosti tako da nas škole same zovu da mi te radionice odradimo.”; “[...] Često puta škole kažu da im nedostaje edukacije u tom području...”*

Nadovezujući se na prethodno pitanje, interesiralo me kako se organizacije koje su sudjelovale u istraživanju oglašavaju za aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja koje provode. Oglašavanje (engl. advertising) je model komunikacija koji postoji s razlogom informiranja, obavještanja kroz pobuđivanje emocija kod potencijalnih korisnika proizvoda

ili usluga iz ponude oglašivača.⁴³ U slučaju organizacija civilnog društva, oglašavanje omogućuje da izravno informiraju korisnike o svojim aktivnostima/programima/projektima te privuku željene korisnike da sudjeluju u istima. Organizacije koje su sudjelovale u istraživanju navode kako se za aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja oglašavaju putem sljedećih kanala:

- Internet i društvene mreže;
- elektronički mediji (radio i televizija);
- tiskani mediji (dnevni i tjedni listovi, magazini, časopisi i dr.)
- promotivni materijali te
- interpersonalni komunikacijski kanali.

Kroz sljedeće citate prikazani su odgovori sudionika koji potkrijepljuju sve prethodno navedene kategorije: *“Objavimo natječaj na stranicu udruge, na jako puno medija, provodimo prezentaciju na fakultetu na predavanjima, psotavljamo plakate, dijelimo flyere, zatim Facebook te druge društvene mreže. Nastojimo putem što većeg broja kanala rašiti sve aktivnosti koje provodimo.”*; *“Putem lokalnih i nacionalnih medija.”*; *“[...] Većinom na društvenim mrežama, web portalima, objavama u medijima, putem promotivnih materijala.”*; *“U postojećim medijima imamo solidnu suradnju tako da uglavnom kroz lokalne radio postaje i tiskane medije najavimo aktivnosti i zapravo oglasimo da pozivamo sudionike”*; *“Korisnici međusobno prenose informacije jedni drugima.”*; *“[...]ali i ovim sumenim, pravim društvenim mrežama. Mi se moramo nać’, pa netko proširi vijest u školi, pozove svoje studente i učenike...”*

Govoreći o sudionicima odgojno - obrazovnih aktivnostima GOOa, pitala sam sudionike istraživanja imaju li bazu korisnika koju informiraju o aktivnostima/projektima/programima koje provode i koje će u budućnosti provoditi. Većina sudionika navodi kako u organizacijama u kojima su zaposleni imaju bazu korisnika te da sudionike najčešće kontaktiraju putem e-maila. *“Imamo užu i širu mailing listu udruge. Na toj listi je svatko tko se na našoj web stranici pretplatio na listu. Imamo i popis svih škola i ustanova u Istri, tako da baš kad ciljano idemo prema njima onda im šaljemo informacije.”*; *“S obzirom da je dosta sudionika sudjelovalo u projektima udruge, cca 2000 osoba do sada, to nam dosta pomaže u informiranju o novim projektima, a kontaktiramo ih najviše preko maila. Sada nastojimo i pokrenuti newsletter koji bi išao periodično.”*; *“[...]To su korisnici koji su pretplaćeni na*

---

43 Za više informacija pogledajte: <http://www.poslovniturizam.com/rjecnik/oglasavanje/23/>. Posijećeno 09. rujna 2016.

informativni bilten i koji jednom mjesečno dobijaju obavijest sa informacijama u području obrazovanja, usavršavanja i nekomercijalnih aktivnosti kroz program Erasmus+.”

Korišteni modeli i oblici rada u aktivnostima građanskog odgoja i obrazovanja

Nakon što su organizacije isplanirale odgojno - obrazovne aktivnosti, GOOa, oglasile se i privukle željene sudionike, potrebno je koristiti adekvatne modele i oblike rada pri provođenju aktivnosti. Kada govorimo o oblicima i metodama rada koje se koriste u edukaciji važno je spomenuti da ne postoji najbolja metoda, odnosno ona koja optimalno prenosi sve sadržaje, svim korisnicima, svih dobnih skupinama i svih edukacijskih oblika.⁴⁴ Važno je da metode i oblici rada prate ciljeve projekta/programa/aktivnosti. Sudionici istraživanja su izdvojili interaktivne radionice kao metodu rada koju najčešće koriste: *“Radionica je multidisciplinarna što znači da potiče kritičko promišljanje društva i nekih suvremenih obrazaca ponašanja ili običaja.”*; *“Model takvih interaktivnih radionica je da se stavlja naglasak na temu koja se obrađuje i na proces poticanja mladih da kažu svoje mišljenje, da pogledaju stvari iz različitih kuteva. Sad teme mogu biti različite ali i samo to da oni čuju neke nove informacije koje ne znaju, da kažu svoje iskustvo, svoje mišljenje i da nauče to reći na način je li nešto dobro ili loše, da je različito, da netko ima drugačije iskustvo - to je nešto na čemu se treba više raditi.”* Osim interaktivnih radionica, sudionici često putem predavanja educiraju svoje korisnike *“Provode se edukacije koje obuhvaćaju predavanja i radionice.”* te im putem informiranja pomažu da budu uključeni u aktualna događanja u zajednici *“Informiramo ih putem on-line medija, ali i informiramo i savjetujemo fizički kod nas u centru.”* Oblik rada koji sudionici istraživanja intenzivno koriste u radu je grupni te individualni rad sa sudionicima njihovih projekata/programa/aktivnosti. *“To su najčešće neformalne obrazovne metode, primjerice radionice interaktivnog karaktera koje uključuju i angažiraju sudionike da sami osmisle i sami do rješenja te da se unutar grupe dođe do rješenja.”* Osim grupnog i individualnog rada sudionici istraživanja su naveli i praktičan rad kao jedan od oblika koji često koriste. *“Metoda radionice je edukacija plus praktičan rad.”*; *“Uvijek nastojimo imati malo teoriju i onda to kroz praktičnu vježbu odraditi.”*

Naposlijetku, citat koji pokazuje važnost provođenja neformalnih odgojno – obrazovnih aktivnostikoje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: *„Mi smo sa korisnicima u*

---

⁴⁴ Za više informacija pogledajte: http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf Posijećeno 11. rujna 2016.

nekakvom, ajmo reć' stvarnom kontaktu i daju nam mogućnost da to što im kažemo da je stvarno istina. Jer smo vanjski. U školi radionice puno bolje prolaze kada ih držimo mi nego kada vam ih drži netko iz škole, jer netko iz škole je profa kojeg gledate svaki dan, a netko vanjski je drugačiji, zanimljiviji, dajete mu u startu veću šansu.“

Sumirajući rezultate dijela o provedbi odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju došla sam do zaključka kako su jednaki rezultati koji se odnose na sudionike uključene u proces pripreme, odnosno provedbe tih aktivnosti. Naime, kao i tijekom pripreme, tako i za vrijeme provedbe, svi zaposleni u organizacijama iz kojih sudionici istraživanja dolaze te aktivni volonteri uključeni u rad organizacija sudjeluju u provođenju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Tijekom provođenja navedenih aktivnosti organizacije koje su sudjelovale u istraživanju uključuju pedagošku struku u te aktivnosti. U nekim organizacijama su zaposlene osobe pedagoške struke, a u organizacijama u kojima nemaju takav kadar, uključuju pedagošku struku kao vanjske suradnike u projektu/programu/aktivnostima koje provode. Uključivanje pedagoške struke vidljivo je i kroz osmišljavanje aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja te kroz konzultiranje sa pedagoškom litaraturom. Kako bi organizacije adekvatno provele aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja, moraju kontaktirati željene sudionike. Kontaktiranje sudionika obavlja se na dva načina: javnim pozivom, odnosno raspisanim natječajem ili u suradnji sa drugim ustanovama i organizacijama koje imaju već odabrane korisnike. Nadalje, govoreći o oglašavanju aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja koje organizacije provode, vidljivo je iz rezultata istraživanja kako se organizacije služe Internetom i društvenim mrežama, elektroničkim medijima (radio i televizija), tiskanim medijima (dnevni i tjedni listovi, magazini, časopisi), promotivnim materijalima te interpersonalnim komunikacijskim kanalima. U oglašavanju im pomažu i postojeće baze korisnika koje su kreirali u svojim organizacijama. Korisnike najčešće kontaktiraju putem e-maila te ih informiraju o novim projektima/programima/aktivnostima. Za vrijeme provođenja odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, koriste se različiti modeli i oblici rada. Sudionici istraživanja navode interaktivne radionice kao metodu rada koju koriste najčešće. Osim toga, sudionici često putem predavanja educiraju svoje korisnike, a od oblila rada koriste i grupni i individualni rad sa posebnim naglaskom na stjecanje praktičnih vještina tijekom izvođenja praktičnog rada.

3. Vrednovanje odgojno - obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja

Blok pitanja o vrednovanju navedenih aktivnosti uključivao je pitanja o provođenju i načinu provođenja vrednovanja, načinu obrade rezultata vrednovanja, objavi rezultata vrednovanja te samoprocjeni provedenih odgojno - obrazovnih aktivnosti.

Stručni izraz evaluacija ima krijen u francuskoj riječi evaluation i znači određivanje vrijednosti, ocjena, procjena (evaluirati - odrediti vrijednost, ocijeniti, procijeniti). Evaluacija je kao fenomen i pedagoški pojam oduvijek izazivala pozornost stručnjaka iz područja pedagogije, ali su se studije o tome razlikovale po filozofiji i praksi odgoja koju su imale u polazištu (Matijević, 2005). Među znanstvenicima vlada mišljenje da sve što postoji može biti predmetom mjerenja ili procjenjivanja. Naravno, treba temeljito odrediti što se mjeri, čemu će poslužiti to mjerenje (svrha), čime se mjeri (instrument, mjerilo). Aktivnosti i rezultati učinka prate se i procjenjuju za razne svrhe. Za to se koriste različiti instrumenti i postupci te različiti načini iskazivanja rezultata (postoci, rangovi, bodovi, kvalitativne analize, itd.) (Matijević, 2005). Osnovna pretpostavka koja bi se trebala poštivati pri osmišljavanju i provedbi evaluacije jest temeljiti procjenu na jasno i objektivno mjerljivim indikatorima. Indikatori se oblikuju i prikupljaju u odnosu na postavljene ciljeve evaluacije. Na primjer, indikatore mogu činiti procjene zadovoljstva ili korisnosti sudionika neke radionice, test znanja nakon provedene edukacije, broj sudionika neke aktivnosti, broj izvedenih aktivnosti i slično.⁴⁵

Vrednovanje i načini vrednovanja odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju

Svih sedam sudionika istraživanja je na pitanje provode li evaluaciju odgojno - obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju odgovorilo potvrdno. Nadalje, pitala sam sudionike na koji način provode evaluaciju. Dvoje sudionika navodi kako provode procesnu i projektnu evaluaciju: *“Imamo procesnu i projektnu evaluaciju.”*; *“[...]nekakva procesna evaluacija je najčešće unutarnja gdje mi pratimo predviđeni tijekom aktivnosti i izvedbeni tijekom aktivnosti.”* Osim toga, sudionici koriste različite metode evaluiranja poput evaluacijskog listića - *“Nakon ciklusa radionica dali bi im evaluacijski listić.”*; *“Dakle uvijek nakon edukativnih radionica se podijele evaluacijski listići.”* ili anketnog upitnika - *“Imamo anketni upitnik sa tri seta pitanja [...]”*; *“Jednom godišnje*

---

⁴⁵ Za više informacija pogledajte <http://centar-sirius.hr/-/evaluacija-projekata/>. Posijećeno 11. rujna 2016.

napravimo online anketu za korisnike centra.” Također, neki sudionici su provodili usmenu evaluaciju putem razgovora sa njihovim korisnicima - “Radimo evaluaciju u smislu da mi sad razgovaramo i nastojimo vidjeti kako rade, što im je teško, što bi mogli popraviti.”, “Razgovaramo sa njima usmeno, dosta neformalno [...]” A neki sudionici su koristili već dostupne alate za evaluaciju. “Obično se preko Survey Monkey-a napravi istraživanje.”

Sudionici istraživanja evaluacijom kod korisnika procjenjuju zadovoljstvo pruženom uslugom i pružateljima usluga. Nadalje, procjenjuju korisnost pružene usluge te zadovoljstvo korisnika metodama i oblicima rada koje su se koristile za vrijeme aktivnosti. Naposljetku, ispituju očekivanja za sljedeće aktivnosti koje će organizirati te ispituju potrebe korisnika - “ [...] na taj način dobijemo uvid u sve - i za aktivnosti i za predavače i za neke sugestije i komentare za iduću godinu, što je bilo dobro a što ne u ovoj godini, koji su prijedlozi za područja predavanja, za aktivnosti za drugu godinu...kompletno sve, aktivnosti, predavači, sugestije, putem otvorenog i zatvorenog tipa pitanja.”; “...koliko su zadovoljni sa predavanjima, sa predavačem, s prostorom, s dinamikom, radom u grupi, kakva su im očekivanja, što bi htjeli unaprijediti.”; “Imamo kratki evaluacijski upitnik za korisnike da ocjene radionicu, da ocjene izvoditelja, da nam kažu da li su dobili nešto iz ovih aktivnosti, da nam predlože što bi oni htjeli.”

Obrađa rezultata vrednovanja

Iz odgovora sudionika o načinu obrade rezultata provedene evaluacije možemo zaključiti kako jedan dio sudionika (dvoje ispitanika) ne vrši nikakvu statističku obradu evaluacije već pročita rezultate te usmeno prokomentira napisano sa ostalim članovima organizacije - “Papiriće pročitam i napravimo generalnu analizu toga. Prodiskutiramo unutar nas, uzmemo si povratnu informaciju i razmišljamo što eventualno možemo unaprijediti ili što izbaciti ili što novo uvesti.” Sudionik istraživanja u čijoj organizaciji koriste već dostupne alate za evaluaciju objašnjava kako rezultate obrađuje odabrani program te se “samim ispunjavanjem i radnjama koje program automatski obavi može steći dosta dobra slika što je bilo dobro u projektu i što nije.” Ostali sudionici istraživanja navode kako rezultate evaluacije obrađuju statistički - “Kolegica je sve statistički obradila, u excelu.”; “Vidjeli bi koliko je odgovora bilo vrlo dobar, odličan ili tako. Pa to u postotak.”

Samoprocjena sudionika istraživanja provedenih odgojno - obrazovnih aktivnosti

Na kraju intervjua, sudionicima istraživanja postavila sam pitanje kako samoprocjenjuju provedene odgojno - obrazovne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja. Svi ispitanici sudionici su zadovoljni provedenim aktivnostima te imaju želju nastaviti provoditi iste i u budućnosti. Odgovor jedne od sudionica istraživanja pruža uvid u bit građanskog odgoja i obrazovanja, a to je da je važno educirati mlade osobe i poticati ih na aktivizam u zajednici. *“Meni su zanimljive te teme zato što ja vjerujem da to (misli na građanski odgoj i obrazovanje) nije zastupljeno u školama. Dakle nemaju prilike da o tome niti čuju previše...ili čuju na nivou informacija koje će oni zaboraviti. Ali uključiti ih na način da oni budu aktivni, da oni kažu, da doprinose...zapravo sam ponosna da smo to radili [...]. Meni se čini da taj način rada kroz radionicu gdje ćemo mi njih ustvari voditi kroz to, dakle nikad nismo išli kroz to da ih slijepo učimo. Mi postavimo temelje, ali ih vodimo da dođu do nekih razmišljanja. Mislím da je to jako vrijedno, da je to nešto što možda fali, fali u školama, zbog programa, zbog satnice, zbog načina, to sigurno fali. Moramo ih voditi kroz aktivno građanstvo.”*

Evaluacija čini važan dio odgojno – obrazovnog procesa. To je vidljivo i iz odgovora sudionika istraživanja jer svi sudionici istraživanja provode vrednovanje odgojno – obrazovnih aktivnosti i vrednovanje cjelokupnih provedenih projekata/programa/aktivnosti. Evaluacija se vrši na različite načine, a uključuje procesnu i projektnu evaluaciju, evaluaciju putem evaluacijskog listića, evaluaciju putem anketnog upitnika te evaluaciju putem dostupnih online alata za evaluiranje. Osim navedenih, provodi se i usmena evaluacija putem razgovara sa korisnicima aktivnosti koje je provela određena organizacija. Provedena evaluacija uključuje pitanja o zadovoljstvu korisnika pruženom uslugom te zadovoljstvu korisnika pružateljima usluga. Također, procjenjuje se korist pružene usluge te zadovoljstvo korisnika korištenim metodama i oblicima rada unutar odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Osim toga, evaluacijom se propituju potrebe korisnika te očekivanja korisnika za sljedeće odgojno – obrazovne aktivnosti koje će organizacija provoditi. Fokusirajući se na obradu rezultata evaluacije vidljivo je iz rezultata istraživanja kako jedan dio sudionika ne obrađuje rezultate evaluacije statistički, ali ih obrađuju usmeno, u suradnji sa ostalim članovima organizacije. Neke organizacije koriste spomenute online alate za evaluiranje pa se i obrada rezultata vrši pomoću online programa,

no većina sudionika rezultate obrađuje statistički i koriste rezultate kao poticaje u kreiranju i provođenju novih projekata/programa/aktivnosti. Naposljetku, sudionici su upitani o samoprocjeni provedenih odgojno – obrazovnih aktivnosti. Evaluirajući svoj rad, provedene projekte/programe/aktivnosti te rad organizacije u kojoj su zaposleni, sudionici iskazuju veliko zadovoljstvo navedenim te snažnu želju za nastavkom provođenja odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju.

4 Zaključna razmatranja

Cilj ovog istraživanja bio je analizirati pristupe planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule, a koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Tijekom provođenja istraživanja poseban se interes stavio na pedagošku struku i uključenost iste u spomenute etape odgojno – obrazovnog procesa.

Govoreći o najvažnijom etapi odgojno – obrazovnog procesa, odnosno planiranju, analiza provedenih intervjuja pokazala je kako sudionici istraživanja pridaju veliki značaj ovoj etapi. Planiranje odgojno – obrazovnih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja započinje istraživanjem aktualnih potreba u društvenoj zajednici. Navedeno istraživanje se vrši timski, unutar organizacije civilnog društva te uključuje analizu dostupnih dokumenata i strategija, kontaktiranje korisnika, evaluaciju već provedenih projekata/programa/aktivnosti te provedbu istraživanja s ciljem uvida u potrebe društvene zajednice. Zaposlene osobe u organizacijama i aktivni volonteri istih čine sudionike uključene u proces planiranja odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Navedene osobe su većinom iz područja humanističkih znanosti, zatim informatičkih, ekonomski i tehničkih znanosti. Tijekom procesa planiranja odgojno – obrazovnih aktivnosti, sudionici se koriste različitim izvorima poput dostupne literature, postojećim istraživanjima i dokumentima na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini te istraživanjima i provedenim projektima drugih organizacija civilnog društva. Iskazi sudionika istraživanja ukazuju na dobru suradnju organizacija iz kojih dolaze sa drugim organizacijama na području Pule, Istarske županije te Republike Hrvatske. Proces planiranja je u većini organizacija javan i dostupan te vidljiv na internet stranicama pojedine organizacije. Plan i program, odnosno kurikulum odgojno – obrazovnih aktivnosti ne postoji kao jedinstveni dokument u organizacijama već se doraduje i izrađuje sukladno zahtjevima projekta/programa/aktivnosti.

Prije provođenja odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, organizacije kontaktiraju željene sudionike tih aktivnosti. Javnim pozivom upućenim preko različitih komunikacijskih kanala, poput Interneta i društvenih mreža, elektroničkih i tiskanih medija te interpersonalnih kanala, korisnici dobijaju adekvatne informacije o aktivnostima koje će se provoditi. Postojeća baza korisnika u organizacijama koje su sudjelovale u istraživanju čini olakšavajući element pri kontaktiranju potencijalnih

korisnika. Sudionici istraživanja navode kako je tijekom provođenja aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju uključena i pedagoška struka. Na taj se način osigurava direktno i indirektno sudjelovanje stručnih osoba u odgojno – obrazovnim aktivnostima te doprinosi kvaliteti provedbe istih. Analizom rezultata uočeno je kako je interaktivna radionica najčešće korištena metoda rada u edukaciji o građanskom odgoju i obrazovanju. Grupnim, individualnim te praktičnim radom nastoji se sudionike odgojno – obrazovnih aktivnosti uključiti u aktualna događanja u zajednici te ih potaknuti na kritičko mišljenje. Neformalnim pristupom u građanskom odgoju i obrazovanju nastoji se ostvariti poticajna atmosfera rada u kojoj će sudionici odgojno – obrazovnih aktivnosti imati mogućnost izreći svoje mišljenje na argumentiran i adekvatan način.

Provedene aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja evaluiraju se sa ciljem dobijanja informacija o zadovoljstvu korisnika provedenim aktivnostima, izvođačima aktivnosti, korištenim metodama i oblicima rada te očekivanjima i potrebama za buduće aktivnosti. Evaluacija se provodi kroz evaluacijske listiće, anketne upitnike, online alate za evaluaciju te usmenim putem. Obrada rezultata evaluacije u većini se organizacija provodi statistički, uz iznimku onih organizacija koji rezultate obrađuju usmeno. Sudionici istraživanja navode kako im rezultati evaluacija predstavljaju relevantne izvore pri osmišljavanju i realizaciji budućih aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja. Naposljetku, samoprocjenjujući provedene odgojno – obrazovne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja, sudionici iskazuju veliko zadovoljstvo te želju za provođenjem navedenih i u budućnosti te zaključuju kako je potrebno poticati mlade ljude da budu aktivni članovi zajednice na način da ih se vodi kroz aktivno građanstvo i educira u skladu s tim.

Cilj istraživanja je postignut, a rezultati ovog istraživanja pokazuju kako neformalne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule pružaju izniman doprinos u edukaciji i odgoju građana, osobito mladih. Potrebno je nastaviti financirati programe, projekte i aktivnosti organizacija koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju i podržavati razvitak višegodišnjih aktivnosti sa ciljem strukturiranog rada. Zaključujem kako rezultati ovog istraživanja potvrđuju kako je građane potrebno strukturirano voditi kroz aktivno građanstvo i pokazati im put do stjecanja znanja, vještina, sposobnosti i stavova kojima će utjecati na vlastiti te razvoj društvene zajednice. Naposljetku, ističe se potreba za provedbom daljnjih istraživanja o odgojnom – obrazovnim aktivnostima koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, a koje provode organizacije civilnog društva na području Republike Hrvatske i/ili Europe. Na taj bi se način dobio uvid u

realno trenutno stanje neformalnog aspekta građanskog odgoja i obrazovanja te bi se mogli usporediti doprinosi formalnog i neformalnog načina građanskog odgoja i obrazovanja sa svrhom istraživanja pristupa educiranju o građanskom odgoju i obrazovanju.

5 Popis literature

- Baketa, N., Čulum B. (2015). *Građanski odgoj i obrazovanje u kontekstu visokoškolskog obrazovanja. Politike, praksa i izozovi europskog i nacionalnog visokoškolskog prostora*. Centar za mirovne studije i Kuća ljudskih prava.
- Claude, R., Pierre (2000). *Popular Education for Human Rights: 24 Participatory Exercises for Facilitators and Teachers* MA: *Human Rights Education Associates*, Amsterdam/ Cambridge.
- Commission on the European Communities (1993). *Green paper on the European Dimension in Education*. Brussels: *Commission on the European Communities*, COM(93) 457 final.
- Council of Europe (1993). *Vienna Declaration*. Strasbourg: Council of Europe. Dostupno na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=621771#>. Posijećeno 10.lipnja2016.
- Council of Europe (2010). *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education: Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/Charter_brochure_EN.pdf. Posijećeno 10.lipnja 2016.
- Dalton, R.S. (2006). *Citizenship Norms and Political Participation in America: The Good News Is the Bad News Is Wrong*. CDACS Occasional Paper, 1 (Center for the Study of Democracy University of California, Irvine).
- Durr, K., Spajić-Vrkaš, V., Martins, I. (2002). *Učenje za demokratsko građanstvo u Europi*. Centar za istraživanje, izobrazbu i dokumentaciju u obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu.
- Eurydice (2005). *Citizenship Education at Schools in Europe*. Brussels: Eurydice.
- Findak, V. (1999). *Planiranje, programiranje, provođenje i kontrola procesa vježbanja*. Kineziologija za 21. stoljeće: Zagreb.
- Galston, W.A. (2001). Political knowledge, political engagement, and civic education. *Annual Review of Political Sciences*: 4, 217—234.
- Halmi, A. (1999). *Kvalitativna metodologija analize u društvenim znanostima: kvantitativni pristup u socijalnome radu*. Alinea: Zagreb.
- Hsieh, H. F., Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*. 15 (9); 1277 - 1288

- Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje. Dostupno na: <http://centar-sirius.hr/-/evaluacija-projekata/>. Posijećeno 11.rujna 2016.
- Europska komisija. Dostupno na: http://ec.europa.eu/budget/funding/ngos/main-funding-sources_hr. Posijećeno 04.kolovoza 2016.
- Burcar, Ž. (2003.) *Planiranje i programiranje*. Dostupno na: <http://freezg.htnet.hr/ZeljkoBurcar/planovi.htm#OSNOVNE%20POSTAVKE%20PLANIRANJA%20I%20PROGRAMIRANJA>. Posijećeno 13. rujna 2016.
- GOOD Inicijativa – Građanski odgoj i obrazovanje. Dostupno na: <http://goo.hr/good-inicijativa/>. Posijećeno 05. rujna 2016.
- Mrakovčić, M. (2016.) *U školske kolektive treba ulagati*. Dostupno na: <http://www.kulturpunkt.hr/content/u-skolske-kolektive-treba-ulagati>. Posijećeno 15.lipnja 2016.
- Osnovna škola dr. Jure Turića, Gospić. *Školski kurikulum za školsku godinu 2015/2016*. Dostupno na: <http://www.os-gospic.hr/skolski-kurikulum/>. Posijećeno 09. rujna 2016.
- Ibanez-Martin, J. A.; Jover, G. (2002). *Education in Europe: Policies and Politics*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Kerr, D. (2004). *All-European Study on Policies for Education for Democratic Citizenship (EDC)*. Regional Study. Western Europe Region. Strasbourg: Council of Europe.
- Klemenčić, E. (2007). Građanski odgoj u Europskim državama: aspekt edukacije za demokraciju. *Anali Hrvatskog politološkog društva: Časopis za politologiju* 32(5); 283 - 295
- Kovačić, M., Vrbat, I. (2014). Znam da ništa ne znam: politička kompetencija i politička participacija među mladima u Zagrebu. *Suvremene teme* 7 (1); 56 - 76
- Ledić, J., Čulum B. (2009). Konceptije građanina i građanske kompetencije – implikacije za obrazovne programe. *Zbornik radova 4.međunarodne konferencije Neformalno obrazovanje i informalno učenje odraslih, 29.-31.svibnja 2009.,Hrvatsko andragoško društvo, Zagreb*: 45 - 56
- Lisbon European Council 23 and 24 march 2000: Presidency conclusions. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm. Posijećeno 08. lipnja 2016.

- Maiello, C.; Oser, F.; Biedermann, H. (2003). Civic knowledge, civic skills and civic engagement. *European Educational Research Journal*: 2 (3), 384-395.
- Matijević, M. (2005). Evaluacija u odgoju i obrazovanju. *Pedagoški istraživanja* 2(2); 279 - 297
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mreža Eurydice (2012). *Građanski odgoj i obrazovanje u Europi*. Dostupno na: http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/thematic_reports/139HR.pdf. Posijećeno 14. lipnja 2016.
- Mreža mladih Hrvatske (2013). *Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao instrument razvoja mladih*. Dostupno na: http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Pozicijski_MMH_obrazovanje_zaljudskapravai_dg.pdf. Posijećeno 14. lipnja 2016.
- Naval, C.; Print, M.; Veldhuis, R. (2002). „Education for democratic citizenship in the New Europe: Context and reform.” *European Journal of Education*: 37 (2), 107-128.
- Niemi, R. G.; Junn, J. (1998). *Civic Education: What Makes Students Learn*. New Haven: Yale University Press.
- Niemi, R.G., Finkel, S.E. (2007). Civic education and the development of civic knowledge and attitudes. *Harrison, L.E. i Kagen, J. (eds.) Essays on Cultural Change*. New York: Routledge.
- Pastuović, N. (2006). Kako do društva koje uči. *Odgojne znanosti*. 8 (12); 421 - 441
- Schulz, W.; Ainley, J.; Fraillon, J.; Kerr, D.; Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower secondary school students in 38 countries*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Spajić - Vrkaš V. (2002). *Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo u Hrvatskoj*: Izvješće CIP: Zagreb.
- Spajić-Vrkaš V., Lončarić Jelačić N., Ogrinšak T. (2013). *Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava u Hrvatskoj*. *Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava*. Dostupno na: <http://goo.hr/good-inicijativa/polazista/> . Posijećeno 14. lipnja 2016.
- Spajić – Vrkaš, V. (2014). *Esperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja*. Istraživački izvještaj. Mreža mladih Hrvatske.

- Šalaj, B. (2002). Modeli političkog obrazovanja u školskim sustavima europskih država. *Politička misao*. 39 (3): 127-145.
- Usp. Commission of the European Communities (2000). *A Memorandum on Lifelong learning*. Brussels: Commission of the European Communities, SEC(2000) 1832
Dostupno na: <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>.
Posijećeno 08.lipnja 2016.
- Vučić, M. (2016). Planiranje obrazovanja. Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih. Dostupno na: <http://www.docfoc.com/planiranje-obrazovanja>.
Posijećeno 13. rujna 2016.
- Vujčić, V. (2004). Konceptija i praksa građanstva kod hrvatskih srednjoškolaca. *Politička misao*. 40(3); 3-36
- Žiljak, T. (2002). Načelo građanstva i obrazovanje odraslih. *Politička misao*. 39 (1); 109 - 127

6 Prilozi

6.1. Prilog 1. Poziv za sudjelovanjem u istraživanju

Poziv za sudjelovanjem u istraživanju „Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule“

Poštovani,

pod mentorstvom doc.dr.sc. Bojane Ćulum s Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci provodim kvalitativno istraživanje „Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule“. Navedeno istraživanje provodi se u sklopu izrade diplomskog rada s ciljem uvida u aktualne projekte, programe i aktivnosti koje organizacije civilnog društva provode sa svrhom edukacije za aktivno građanstvo.

Pozivam Vas da sudjelujete u istraživanju te doprinesete izradi diplomskog rada. Istraživanje uključuje provedbu intervjua sa jednom osobom iz vaše organizacije koja je uključena u aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju. Očekivanje vrijeme trajanja intervjua je 45 minuta. Svi dobiveni podaci koristit će se isključivo u istraživačke svrhe.

Molim Vas da potvrdite svoje sudjelovanje na e-mail: majamanzin@gmail.com ili na broj 098/978 4008.

Srdačno,

Maja Manzin

6.2. Prilog 2. Informirani pristanak za sudionike istraživanja

Informirani pristanak

SUGLASNOST ISPITANIKA

za sudjelovanje u kvalitativnom istraživanju za potrebe diplomskog rada „***Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule***“

Istraživačica: _____

Organizacija : _____

Kratak opis teme istraživanja

Diplomski rad „Pristupi planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju: primjeri organizacija civilnog društva s područja grada Pule“ bavit će se istraživanjem aktualnih programa, projekata i aktivnosti koje provode organizacije civilnog društva s područja grada Pule s ciljem građanskog odgoja i obrazovanja.

Opis procesa istraživanja

U svrhu prikupljanja podataka potrebnih za realizaciju osnovnog cilja istraživanja i odgovora na istraživačka pitanja, provodi se kvalitativno terensko istraživanje u obliku polustrukturiranih intervjua s članovima organizacija civilnog društva s područja grada Pule, koji sudjeluju u aktivnostima koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju.

Mogući rizici i dobici

Nema rizika povezanih s ovim istraživanjem osim korištenja Vašeg dragocjenog vremena. Ne postoji također niti direktan (osobni) dobitak. Međutim, rezultati ovog istraživanja mogu pomoći u formiranju smjernica za rješavanje problema i potreba mladih akademskih djelatnika povezanih s njihovim profesionalnim usavršavanjem i napredovanjem.

Pravo na odbijanje i odustajanje

Kao što ste slobodno odabrali sudjelovati u studiji, također ste slobodni odustati u bilo kojem trenutku. Također možete odbiti odgovoriti na pitanja koja smatrate neugodnim.

Povjerljivost

Sve informacije koje podijelite tijekom intervjua ostaju povjerljive. Očekivano vrijeme trajanja intervjua je 45 minuta. Nitko osim istraživača neće imati pristup tim podacima niti u obliku audio-zapisa niti u obliku dokumenta. Kvalitativna metodologija koja će se koristiti u analizi osigurava da iskorišteni podaci ne mogu ni na koji način ukazivati na Vaše ime te preko njih neće biti moguće rekonstruirati Vaš identitet. Naziv te identitet vaše organizacije, kao i opisi aktualnih projekata/programa/aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju koristit će se u opisima studija slučaja te analizi provedbe istih, u skladu s postavljenim ciljevima istraživanja.

Dostupni izvori informacija

Ukoliko imate dodatnih pitanja možete kontaktirati istraživačicu Maju Manzin, na sljedeći broj mobitela: 098 978 4008 ili e-mail adresu: majamanzin@gmail.com

AUTORIZACIJA

Pročitao/la sam i razumio/razumjela ovaj informirani pristanak te pristajem sudjelovati u ovom istraživanju. (snimljeno)

Datum:

Potpis:

Informirani pristanak potpisan je u jednom primjerku koji pripada ispitaniku.

6.3. Prilog 3. Protokol istraživanja

Dobar dan!

U svrhu izrade diplomskog rada, željela bih porazgovarati s vama o pristupima planiranju, provedbi i vrednovanju odgojno – obrazovnih aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju, a koje provodi udruga čiji ste član.

Cilj istraživanja je dobiti uvid u aktualne programe, projekte i aktivnosti koje se provode sa svrhom edukacije za aktivno građanstvo.

Za tu svrhu imam pripremljeno nekoliko pitanja, no pozivam vas da se osjećate slobodno dodati nešto što smatrate važnim za temu. Da naš razgovor ne bi bio ometan mojim zapisivanjem te da se ne bi izgubio dio onoga o čemu ćemo pričati, razgovor ću snimati diktafonom.

Građanski odgoj i obrazovanje je koncept koji (mladima) omogućuje odgoj i obrazovanje za odgovorne i aktivne članove društva koji će biti sposobni djelovati za opće dobro te donositi informirane i promišljene odluke. Građansko obrazovanje je “priprema ljudi za aktivno uključivanje u pitanja i probleme političke zajednice, odnosno za ostvarivanje uloge građanina/ke, a podrazumijeva njegovanje stavova, znanja i vještina nužnih za političku participaciju”. Građanski odgoj i obrazovanje podrazumijeva usvajanje vrijednosti, stavova i znanja, ali i vještina i sposobnosti kako ta znanja iskoristiti u svakodnevnim situacijama.

Zabilježiti:

- Ime i prezime:
- Spol:
- Dob/godina rođenja:
- Udruga iz koje ispitanik/ca dolazi:

6. Postoji li podrška pedagoške struke pri provođenju aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?

-Ako da, molim vas opišite kako uključujete pedagošku struku, koliko često/rijetko, u koje aktivnosti i sl.

-Ako ne, molim vas obrazložite.

7. Na koji način dolazite do sudionika za aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?

-Na koji se način oglašavate za takve aktivnosti?

-Imate li bazu korisnika koju informirate o projektima?

8. Koje modele i oblike rada koristite u aktivnostima građanskog odgoja i obrazovanja?

-Koje su aktivnosti uključene u projekt?

-Individualan/timski rad?

-Korišteni materijali?

-Na što posebno obraćate pažnju provodeći spomenute aktivnosti?

III. Vrednovanje aktivnosti koje doprinose građanskom odgoju i obrazovanju

9. Provodite li vrednovanje (evaluaciju) aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja i ako da, na koji način to činite?

-Usmeno/pismeno/nešto treće?

-Način obrade rezultata evaluacije?

-Objava rezultata- postoji li? Kome se prezentira/objavljuje?

10. Kako samoprocjenjujete provedene odgojno – obrazovne aktivnosti građanskog odgoja i obrazovanja?

+ Imate li vi kakvih pitanja za mene?

Hvala Vam na sudjelovanju i značajnom doprinosu u ovome istraživanju.